הלכה · אחרונים

קסת הסופר

רבי שלמה גאנצפריד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קסת הסופר

רבי שלמה גאנצפריד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קסת-הסופר/

הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 4
סימן ב 5
סימן ג 7
סימן ד 9
סימן ה 10
סימן ו 16
סימן ז 17
סימן ח 18
סימן ט 21
סימן י 24
סימן יא 26
סימן יב 29
סימן יג 31
סימן יד 32
סימן טו 34
סימן טז 36
סימן יז 37
סימן יח 38
סימן יט 40
סימן כ 40
סימן כא 42
סימן כב 44
סימן כג 46
סימן כד 47
סימן כה 48
סימן כו 49
סימן כז 50
סימן כח 51

סימן א

א תניא אמר ר' מאיר כשבאתי אצל ר' ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר (פ' סופר) אני אמר לי בני הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שמא אתה מחסר אות אחת או מיתר אות אחת נמצא מחריב את כל העולם כולו (עירובין דף י"ג) מכאן יראה הסופר איך הוא צריך להיות ירא את ה' מאוד. שאם עשה איזה קלקול או שלא עשה איזה תיקון כפי הראוי מפסיד את נשמתו כי הוא גוזל את הרבים וגם מחטיאם ששרויים בלא מצות עשה ומברכים בכל יום ברכות לבטלה. ועליו הכתוב אומר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה. ונאמר ארור עושה מלאכת ה' ברמיה. על כן הוא מן הראוי למי שיש כח בידו. למנות סופרים מהוגנים. אנשי אמת. שונאי בצע. בעלי תורה. יראי אלהים וחרידים על דברו. בכל עיר ועיר ובכל פלך ופלך כמו שממונים שוחטים ובודקים. וכל מי שכותב ס"ת. תפילין ומזוזות. טובים וכשרים כפי כל יכולתו. שכרו כפול ומכופל וניצול מדינה של גיהנם (בדיני כתיבת תפילין מהר"א מזונשהיים ובלבוש):

ב ספר תורה תפילין ומזוזות שכתבן מין ישרפו. כתבן נכרי או מוסר (עי' חה"מ סי' שפ"ח) או אשה או חרש או שוטה או קטן פסולי' ויגנזו שנא' וקשרתם וכתבתם ודרשינן כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה (שאינו מוזהר עלי' או שאינו מאמין בה) אינו בכתיבה. וכיון דילפ' לה מקרא בעינן שיהי' דוקא גדול ממש דהיינו שהביא ב' שערות לאחר שהוא בן י"ג שנה (מג"א וע' נוב"ת סי' א' ושו"ת כתר כהונה סי' א') אבל מספיקא פסול לכתוב עד שיעברו עליו רוב שנותיו או שנולדו בו סימני סריס לאחר שעברו עליו כ' שנה:

ג כל שפסול לכתבן פסול בכל תיקון עשייתן (ע"ל סי' כ"א סעיף ב') וצריכין לזרז את הסופרים ולענשם שלא לעשות שום תיקון ע"י אשה או קטן:

ד ספר תורה שכתבו ממזר יש פוסלין:

ה ס"ת שנמצא ביד מין ואין ידוע מי כתבו יגנז. נמצא ביד עכו"ם יש מכשירין ויש דג"כ יגנז. אלא אם הוחזקו שבזזו עכו"ם ספרי ישראל תולין שהוא מישראל וכשר. וה"ה במקומות שאין העכו"ם יודעים לכתוב אמרינן מסתמא בזזו אותן. נמצאו תפילין בידי עכו"ם כשרים.

ו אין לוקחין ס"ת תו"מ מן העכו"ם ביותר מכדי דמיהן כדי שלא להרגילן לגנבן ולגזלן. אבל בכדי דמיהן חייבים לקנותן (אפי' במקום שצריכין גניזה) ואם העכו"ם רוצה הרבה צריך לעסוק לדבר עמו בדברי רצוי אולי ישתוה עמו בכדי דמיו. ואם אח"כ עומד בדעתו.

אז מניחן בידו (ט"ז) ואין לבקש מן העכו"ם שיתנם לו בזול יותר מדאי פן יכעוס וישלוכם למקום אבוד:

סימן ב

א כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך ודרשינן מיני' שאין כותבין ס"ת תפילין ומזוזות אלא על עורות מבהמה חיה ועוף הטהורים (וכן השערות והגידין אינן כשרות אלא ממינים אלו) שהן מותרין לפיך ואפי' הן מנבלות וטרפות ואפי' מנחורות ועקורות כשרות דלא בעינן אלא ממין המותר לפיך לאפוקי בהמה חיה ועוף הטמאים ועל עור הדג אפי' הוא טהור אין כותבין עליו מפני הזוהמא שאינה פוסקת בעבודה עור השליל מקרי עור לענין זה וכותבין עליו ס"ת תו"מ והוא המובחר ואח"כ עור העוף ואח"כ עור החיה ואח"כ עור בהמה ואח"כ עור נבלה:

ב צריך שיהיו העורות מעובדין לשמה דהיינו שכשמניח אותן לתוך הסיד שהוא תחלת העיבוד יאמר עורות אלו אני מעבד לשם ס"ת (ע"ל סעי' ד') ולשם זה אני אשים אותם. לתוך הסיד. וישים אותם מיד לתוך הסיד. וכיון שהתחלת העיבוד הוא לשמה אזי גם המלאכות האחרות כמו חלקותן וגרידתן כולן בתר התחלת העיבוד גרירין. ומ"מ נכון שגם בכל מלאכה ממלאכות האחרות יאמר כן שהוא עושה לשמה (בני יונה) וכן בתחלה כשנותן את העורות לתוך המים שיתרככו ויוכשרו לעיבוד יאמר ג"כ שהוא נותן אותם לשמה. אבל בדיעבד כל זאת אינו מעכב כיון שתחלת העיבוד נעשה לשמה. אבל אם תחלת העיבוד (דהיינו הנתינה לתוך הסיד) לא נעשה לשמה אעפ"י שגמר העיבוד נעשה לשמה אין להתיר (מלאכת שמים בשם קצת פוסקים ודלא כט"ז):

ג י"א דצריך דוקא להוציא בשפתיו שהוא מעבד לשמה וכן נכון לעשות לכתחלה כי אין הקדושה חלה במחשבה אלא בדיבור שהדיבור עושה רשום גדול (בר"י בשם הרדב"ז) אבל בדיעבד יש לסמוך על הפוסקים דגם במחשבה סגי:

ד ס"ת. תפילין. ומזוזות. חלוקות בקדושתן. קדושת ס"ת גדולה מקדושת תפילין. וקדושת תפילין גדולה מקדושת מזוזה. ולשמה דקדושה קלה לא חשיב לשמה לקדושה חמורה. כגון קלף המעובד לשם תפילין אינו כשר לכתוב עליו ס"ת. אבל לענין מצוה קלה דהיינו לכתוב עליו מזוזה י"א דשפיר חשיב לשמה. דלשמה דקדושה חמורה עולה גם לשמה דקדושה קלה. אבל יש לפקפק בזה ולומר דכל קדושה צריכה דוקא לשמה ממש. ועוד יש מפקפקים בזה משום חששא דאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. וגם ע"י תנאי יש מפקפקים. לכן המובחר הוא לעבד את העורות בפרטית לשם

קדושתן. את אשר לס"ת לשם קדושת ס"ת. ואשר לתפילין לתפילין. ואשר למזוזות למזוזות. אך אם אי אפשר לו לעשות כן. אזי בשעת הדחק יש לסמוך על האומרים דסגי כשאומר בתחלת העיבוד לשם קדושת ס"ת ולשם תפילין ולשם מזוזה ולשם עור לבתים. או שאומר בדרך תנאי עורות אלו אני מעבד לשם קדושת ס"ת ואני מתנה שאם ארצה לשנות לתפילין או למזוזה או לבתים יהי' הרשות בידי (ע' חקירה א' אות ל"ח) (וע"ל סימן כ"ה ס"א וס"ב):

ה נכון לדקדק בקדושת העיבוד לשמה כל מקום שאפשר למצוא ע"י ישראל ולא ע"י נכרי. ואעפ"י שהישראל אינו מעבדו ביופי כמו הנכרי (בני יונה) כדי לחוש לדעת הרמב"ם וסיעתי' שפוסלין אם עיבדן עכו"ם אפי' ישראל עומד על גבו ואומר לו עבוד לשמה משום דנכרי אדעתא דנפשי' קעביד. אבל במקום שאין עבדן ישראל שכיח יש לסמוך על הפוסקים שמכשירין אם ישראל עומד ע"ג ואומר לו עבוד לי עורות אלו לכתוב עליהם ס"ת וכו' ואמרי' דנכרי מסתמא אדעתא דישראל קעביד. ודוקא אם מצוה כן לעכו"ם בפיו והוא שומע אבל מחשבת ישראל לא מהני לעכו"ם. וגם צריך להיות סמוך ברגע שהוא נותן את העורות לתוך הסיד ולא מהני מה שאומר לו קודם לכן (נוב"ת סי' קע"ה) ואם יש להעכו"ם פועלי' ג"כ עכו"ם אזי צריכין גם הפועלים ההם לעמוד שם כשהוא מצוה לעבדן לשמה (בני"ו ומלא"ש) מיהו אם אפשר יסייע לו הישראל קצת בתחלת העיבוד כשנותנו לתוך הסיד ויאמר שהוא עושה לשם ס"ת וכו'. וכן נוהגין. ומה טוב אם יוכל הישראל לסייעו קצת בכל העבודות דהיינו במתיחתן וגרידתן וסחיטת המים וכדומה. ובדיעבד אפי' לא סייעו כלל כשר אם צוה לו מתחלה (אבל אם תחלת העיבוד לא היה לשמה גם בישראל לא מהני עוד לעשותו לשמה כמ"ש בסעיף ב'):

ו כשמעבדין ע"י עכו"ם יסמן העורות בנקבים במרצע כעין אותיות ולא חיישינן אח"כ שמא החליפם וזייף את הסימנים משום דמירתת פן יכיר הישראל בטביעת עין שיש לו בסימנים או מפני שאלו הנקבים נעשו מחדש. ויש מי שאומר שלא יסמן במרצע אלא יחרוץ אותיות על הראש מבפנים (ברוך שאמר) עוד צריכין להשגיח מאוד לאחר העיבוד כי לפעמים העכו"ם מניח מטליתים על הנקבי' שהיו בעור ומטליתים אלו מסתמ' מעור שלא נעבד לשמה (ואולי גם מטמאים) ובקושי הם ניכרים לאחר העיבוד כ"א נגד השמש (מחה"ש סי' ל"ב ס"ק י"א):

ז צריך שיהיו מעובדים בעפצא או בסיד וכיוצא בו מדברים שמכוצים את העור ומחזיקין אותו. וצריך ליזהר שיניח את העור בסיד עד שיפלו השערות מעצמן לא ע"י גרידה ואם מוציאו קודם לכן לא יכתוב עליו משום דהוי דיפתרא (ברוך שאמר):

ח שלש עורות הן. גויל וקלף ודוכסוסטות. כיצד העור שלם לאחר עיבודו נקרא גויל. ובימים הקדמונים היו נוהגין שלאחר שהעבירו את השערות מן העור קודם עיבודו היו חולקין אותו בעוביו לשנים והיו לשני עורות. אחד דק והוא שממול השערות ונקרא קלף. ואחד עב והוא שממול הבשר ונקרא דוכסוסטות. הלכה למשה מסיני שיהיו כותבין ס"ת על הגויל במקום השערות ותפילין על הקלף במקום הבשר ומזוזה על דוכסוסטות במקום השערות. ואעפ"י שכך היא הל"מ אם כתב ס"ת על הקלף כשרה ולא נאמר גויל אלא למעט דוכסוסטות וכן אם כתב מזוזה על הקלף או על הגויל כשרה לא נאמר דוכסוסטות אלא למצוה:

ט קלפים שלנו שאין חולקים אותם יש להם דין קלף וכותבים עליהם בצד הבשר. כי מה שמגרדין קליפתו העליונה שבמקום השערות אינו אלא כדי מה שצריכין לתקנו ולהחליקו ואפי' אם היו חולקין את העור לשנים היו צריכין לגרד ממנו כך ומצד הבשר גורדים הרבה עד שלא נשאר אלא הקלף. וקלף זה מובחר גם מגויל וכותבים עליו לכתחלה ס"ת ואין כותבין בזמנינו על הגויל. וכשר גם למזוזה. אמנם צריכים ליזהר לגרוד היטב מצד הבשר שלא ישאר שם שום קליפה דקה במקום הכתיבה. דקליפה זו היא דוכסוסטות ואם כתב עליו אפי' רק אות אחת בין בס"ת בין בתפילין בין במזוזה פסול. והסימן הוא מה שיכול לקלוף ולהפריש במחט אפי' קליפה כחוט השערה זהו דוכסוסטות (כ"כ בס' נטיעה של שמחה ובס' מעון אריות):

י אם שינה וכתב על קלף זה במקום השערות. תפילין ס"ת או מזוזה פסולים (ע' ביאורי הגרא"ו):

יא כתב מקצת ס"ת על הגויל ומקצתו על הקלף פסול לפי שהוא כמו שני ספרים. אבל אם עשה חציו גויל וחציו צבאים פי' עור צבי או של שאר חיה אעפ"י שאינו מצוה מן המובחר כשר:

יב מה שנהגו קצת סופרים שאחר עיבוד הקלף בסיד מושחין אותו בצבע לבן שקורין לאג וע"י זה הוא חולק ובהיר בלבנותו מאוד יש מי שמכשיר ויש מי שפוסל משום דחייץ בין הכתב לקלף ונכון להחמיר:

סימן ג

א הלכה למשה מסיני שאין כותבין ס"ת תו"מ אלא בדיו. ולכתחלה טוב לעשותה בענין זה מקבצים עשן של שמנים או של זפת או של שעוה וכיוצא בהם (בל"א פלאמרוס או קיהנרוס) וגובלין אותו בשרף אילן (גומי) ובמעט דבש ולותתין אותו הרבה ודכין

אותו עד שיעשה רקיקין ומיבשין אותם וקודם הכתיבה שורהו במי עפצים וכיוצא בו וכותב בו שאם תמחקנו יהי' נמחק. וזהו הדיו שמצוה מן המובחר לכתוב בו סתו"מ ואם כתב שלשתן במי עפצים וקנקנתום (קופפער וואסער) שהוא עומד ואינו נמחק כשרים וכן נוהגים עתה לעשות את הדיו אפי' לכתחלה ממי עפצים וקומום (גומי) וקנקנתום רק צריכין להשגיח שתהא שחורה בתכלית השחור. א"כ מה מיעטה ההלכה שנאמרה למשה מסיני שיהיו כותבי' בדיו למעט שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהם ואם כתב אפי' אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב הרי אלו פסולים. וכן אסור לכתוב שום שם מתנ"ך שלא בדיו וי"א דלא בעינן דיו רק בס"ת:

ב אפי' כתב מתחלה בדיו שחור ואחר זמן נתקלקל הדיו ונעשה אדום נמי פסול (בני יונה ופרמ"ג סי' ל"ב א"א ס"ק ל"ט) וצריך להשגיח על זה במאוד כי שכיח טובא:

ג דיו אין צריכין לעשות אותה לשמה (באר עשק) ואם נעשה מסתם יינם מצד הדין אין בו איסור אך מ"מ לדבר שבקדושה וכתיבת כמה שמות נכון לקדש עצמינו במותר לנו ולהרחיק מן הכיעור ומן הדומה לו (דב"ש סי' קס"ב וסי' קס"ד):

ד אם זרק עפרות זהב על האותיות מעביר את הזהב וישאר כתב התחתון וכשר (או"ח סי' ל"ב ס"ג וע' מ"ש אי"ה לקמן סי' ח' ס"ק י"ג) אפי' בתפילין ומזוזות (פרמ"ג) אבל אם זרק את הזהב על אות מאזכרה אין לו תקנה לפי שאסור להעביר את הזהב משום דהוי כמוחק את השם:

ה הלכה למשה מסיני שס"ת ומזוזה צריכין שרטוט ואם כתבם בלא שרטוט פסולין. וצריכין לשרטט בדבר שהוא חורץ ועושה שריטה (שזהו לשון שרטוט מלשון שריטה) ולא ישרטט בעופרת וכיוצא בו שצובע. ויש לדקדק לשרטט לשמה. אם כתב איזה טעות וגרד שם איזה תיבות ונמחק השרטוט ישרטט מחדש אותו המקום (בני"ו) וכן אם תולה תיבה או תיבות בס"ת ביני שיטי צריך לשרטט שם (מלא"ש כלל כ"ה ס"ו) ובתפילין אינו צריך לשרטט כ"א שיטה העליונה וי"א שצריך למעלה ולמטה ומב' צדדים אעפ"י שיודע לכתוב בלא שרטוט. ואם אינו יודע לישר השיטות בלא שרטוט ישרטט כל השורות:

ו הקולמס אעפ"י שלאחר שעשה בה מלאכתה אינה ניכרת כלל בכתב. מ"מ צריכין לדקדק שתהא קולמס נאה. יש אומרים שיש לכתוב בקולמס של קנה ולא בנוצה ואין נוהגין כן אלא כותבין בנוצה ואפי' בקולמס של ברזל. ויש להסתפק אם מותרין לכתוב בנוצה של עוף טמא (דב"ש סוף סי' קס"ד):

ז צריך שיכתוב אותן בימין ואם כתבן בשמאל פסולין. ואם אין לו רק תפילין שנכתבו בשמאל ואי אפשר לו למצוא אחרים הכתובים בימין יניח אלו בלא ברכה (ב"ש אהע"ז

סי' קכ"ד סק"ד) ואיטר יד שמאל דידי' הוי ימין. ואם כתב בימין דעלמא פסולין ואם הוא שולט בשתי ידיו יכתוב בימין ואם כתב בשמאל כשרים (מג"א) ואם כותב בימין ושאר מלאכתו עושה בשמאל או שכותב בשמאל ושאר מלאכתו עושה בימין אין לקבלו לסופר ובדיעבד אם כתב כשר כמו שולט בשתי ידיו (פרמ"ג) מעשה היה באחד שהיה גדם ותפס את הקולמס בשפתיו וכתב ופסלו אפי' באם אי אפשר למצוא אחרים מפני שאין דרך כתיבה כלל בפה (הרמ"ע סי' ל"ח):

סימן ד

א ס"ת תפילין ומזוזות צריכין לכתוב אותן בכוונה גדולה לשמה. וצריך שיאמר כן בפיו קודם שהוא מתחיל לכתוב. דהיינו קודם שמתחיל ס"ת צריך שיאמר ספר זה אני כותב לשם קדושת ספר תורה. ומספיק לו לכל הספר (מלבד השמות הקדושות שהוא צריך לחזור ולקדשן כדלקמן סי' י') וכן בתפילין ומזוזות יאמר לשם קדושת תפילין או מזוזה. ואם לא הוציא כן בשפתיו אלא שחשב כן בלבו יש פוסלין אפי' בדיעב' ויש מכשירין בדיעבד וכן נראה עיקר:

ב כשבא לנמנם לא יכתוב אז משום דאינו כותב אז בכוונה (או"ח סי' ל"ב סי' י"ט) וכן אם שתה ממשקה המשכרת לא יכתוב אז משום דאינו יכול לכוין כראוי (מלא"ש סוף כלל כ"ה):

ג כל אות ואות צריך להיות כלו נכתב לשמה שאפי' אם רק מיעוטו נכתב שלא לשמה ורובו לשמה פסול (מהרד"ך בית א' חדר א') ומכ"ש אם מקצתו נעשה שלא ע"י כתיבה כלל כגון שנפלה טפה דיו ועשה ממנה איזה אות שהוא פסול (עיין חקירה ב') (כנה"ג ופר"ח באהע"ז סי' קכ"ה) ואפי' אם אח"כ יעבור בקולמס על כל האות לשמה לא מהני דכתב העליון לא מהני (ע' גו"ר כלל ב' סי' י"א):

ד קודם שיתחיל לכתוב טוב שינסה את הקולמס שלא יהי' עלי' דיו יותר מדאי ויקלקל:

ה כשכותב ס"ת צריך שיהי' לפניו ספר אחר מוגה היטב שיעתיק ממנו שאסור לכתוב אפי' אות אחת שלא מן הכתב. לכן יזהר כל סופר שיהי' לו חומש מוגה היטב ע"י בעל מגיה מומחה שיעתיק ממנו. ומ"מ אינו צריך לראות כל תיבה בפני עצמה מתוך ההעתק אלא כדרך המעתיקים לוקחים שנים ושלשה תיבות בבת אחת או יותר כפי הרגלו בתורה (בני יונה) ואם כתב שלא מן הכתב יש אוסרין לקרות בו שלא בשעת הדחק (הר"ן בשם ירושלמי) וי"א דבדיעבד לא פסל (הר"ר מנוח):

ו אעפ"י שהוא כותב מתוך הכתב צריך ג"כ שיקרא כל תיבה בפיו קודם שיכתוב כדי שלא יטעה (רש"י ותוס' במנחות דף ל') וגם כדי שתהא קדושת הבל קריאת כל תיבה ותיבה היוצא מפיו נמשכת על האותיות (ב"ח) רק דברי פורעניות אינו צריך לקרו' בפיו (תוס' ומרדכי):

ז וידקדק בחסרות ויתרות שאם כתב המלא חסר או החסר מלא פסל. ותיבה שהיא קרי וכתיב כגון הא דכתי' ישגלנה וקרינין ישכבנה. כתיב ובעפולים וקרינין ובטחורים. וכיוצא בהן צריך לכתוב כפי הכתיב ואם שינה וכתב כפי הקרי פסל:

ח תפילין ומזוזות אם שגורות הפרשיות בפיו מותר לכתוב שלא מן הכתב רק שיקרא כל תיבה בפיו:

ט אפי' מתוך הכתב אינו רשאי לכתוב אלא מי שהוא יודע לקרות שאם אינו יודע לקרות אעפ"י שיודע לכתוב את האותיות יכול לטעות בקל ואינו מרגיש:

י מותר ליטול דיו מן האות הכתוב כשהוא צריך לדיו לצורך הכתיבה או אפי' לזרקה לאיבוד אם הוא צריך כדי שתיבש מהר ויוכל לגלול את הספר אבל לכתוב בו דבר חול אסור (ש"ך) ומן השם אסור ליקח דיו אפי' אם רוצה לכתוב בה שם אחר. אך אם יש בו דיו יותר מן הראוי אז יש להקל ואפי' לאבדו משום דמתחלתו לא נתקדש אלא מה שצריך לו ומותרו מקלקל לי' (בני יונה) (וע"ל סי' י' סע"י):

יא כותבי ספרים תפילין ומזוזות שבאו להניח את היריעה כדי שתתיבש לא יהפכו הכתב למטה אעפ"י שהוא מתכוין כדי שלא יעלה אבק על הכתב מ"מ דרך בזיון הוא אלא יהי' פני הכתב למעלה ויפרוש עלי' בגד או כופלה (רמב"ם) והיכי דלא אפשר יהפוך את הכתב דאי לא אפיך איכא בזיון טפי (ט"ז):

סימן ה

צורות האותיות וזיונן. ובו ו' סעיפים:

א לכתחלה צריך לכתוב כתיבה נאה ומיושרת תמה ושלמה בתמונות האותיות שלמדוהו מדברי התלמוד ומדרשים וקבלה מן הראשונים ז"ל. אבל אם שינה לא פסל אלא א"כ הפסיד צורת האות כמו שיתבאר:

ב אלו הן תמונות האותיות. א' צריכה להיות הנקודה העליונה עשויה כעין יו"ד וצ"ל בה עוקץ אחד למעלה לכתחלה ואחד למטה מימין הנוגע בגג האלוף ואם לאו פסולה כמשי"ת. ויו"ד זו צ"ל לכתחלה שתהא פניה עם העוקץ שלמעלה הפוך קצת כלפי מעלה. וקבלה מהחסיד שתהא רגל יו"ד זו נוגעת לכתחלה באמצע גגה ולא בקצהו. וסוף הגג

של צד ימין צריך לכתחל' שיהא עקום קצת כלפי מעלה ולא יהא עקום הרבה. ונקודה התחתונה פעמים שתמונתה כדל"ת קטנה הפוכה עפ"י הסוד וכן צ"ל בתפילין עפ"י קבלת האר"י ז"ל. ופעמים שתמונתה ג"כ כיו"ד תלויה בגנה ולכן לכתחלה צריך שיהא לה עוקץ קטן לצד ימין למטה. ועפ"י הסוד צריך שיהא עוקץ זה מכוון כנגד העוקץ העליון שעל היו"ד העליונה (אם יוד"י האלו"ף נוגעין בגגה דהיינו בקו האמצעי יותר מן הראוי ע"ל סי' ח) אם כתב יו"ד העליונה הפוכה כזה % אם אפשר לתקן בנקל יתקן (תשו' מאמר מרדכי סי' פ"ב ונוב"ת ס' קע"א):

ב' צריך ליזהר בתג שלאחריה לרבעה שלא תהא נראית ככא"ף ואם נראית ככ' פסולה. ואם ספק מראין לתינוק (כמשי"ת בסי' ו') ולכתחלה צריך שיהא לה בגגה מצד ימין עוקץ קטן נוטה לצד ימין ועוקץ קטן מצד שמאל זקוף למעלה. ועפ"י הקבלה יהא לה עקב עב למטה כי תמונתה כמו דל"ת תוך גרון של וא"ו ע"כ צריך שיהא לה זוית למעלה שתהא כמו דל"ת ועקב טוב למטה שיהא במקום ראשה של וא"ו. ויהיה ארכה ורחבה כג' קולמסים ורוחב חללה כעובי קולמס (דרכי משה):

ג' צריך שיהא ראשה עב ורגל ימין יהא דק לכתחלה ויורד למטה מעט יותר מירך שמאל וירך שמאל לא תהי' עקומה אלא משיכה בשוה ומוגבהת קצת כלפי דל"ת לכתחלה. וקבלה בידי רבותינו הראשונים ז"ל שגוף הגימ"ל יהי' כמו זיי"ן שימשוך רגל ימין מאמצע הראש ולא מקצהו כמו בוא"ו. וכן כל ראשי שמאל שבאותיות שעטנ"ז ג"ץ יהיו דומין לזיין וע"כ התגין שעליהן נקראו זיונין אבל קבלת האר"י ז"ל אינו כן כמשי"ת. וירך שמאל תהא נמוכה כדי להסמיך אות אצל ראשה כי כן קבלה מהחסיד שכשיכתוב וא"ו אצל נו"ן כפופה יכתבנה בתוך כפיפת הנו"ן כדי להסמיך ראשיהן זה אצל זה (וה"ה בגימ"ל) וכשיכתוב כא"ף פשוטה אצל צדי"ק כפופה טוב לעקם צואר הצדיק מעט לצד ימין כדי שיקרב קצת כא"ף הפשוטה לראש הצדיק. אבל בלי צורך לא יעקם שום אות כי כן קבלה מהראשונים שיהיו כולם בעמידה פשוטים ולא מוטים לא לימין ולא לשמאל:

ד' צריך שיהא גגה ארוך ורגלה קצר שאם יהי' רגלה ארוך מגגה תדמה לכא"ף פשוטה ותפסל כשלא יקראנה התינוק כראוי וצריך שיהי' הרגל פשוט בשיפוע קצת לצד ימין ושיהא לה תג קטן בראש גגה מצד שמאל. וצריך ליזהר בתג שלאחוריה לרבעה שלא תהא נראית כמו רי"ש ותפסול ע"י קריאת התינוק. ויש מי שקבלה בידו שלכתחלה אינו די במה שיהא לה זוית חד מלאחוריה אלא יהא לה שם עקב טוב לכתחלה כי תמונתה כמו ב' ווי"ן סגורים והעקב הוא נגד ראש וא"ו א'. ויעשה ג"כ עוקץ קטן לצד ימין בולט על פניה למעלה ועוקץ זה הוא כנגד ראש הוא"ו הב':

ה' צריך לעשות לה לכתחלה תג קטן למעלה לצד שמאל וגם באחוריה יעשה עוקץ קטן שתהא מרובעת כדל"ת ולא עגולה כרי"ש. והנקודה שבתוכה לא תהי' רחוקה מגגה יותר מעובי קולמס ולא תהי' סמוכה לגגה אלא יהא ביניהם חלק כל כך בכדי שאדם בינוני יכירנו היטב מעל ס"ת שעל גבי הבימה כשקורא בה. ואם נגעה ממש בגגה אפי' נגיעה דקה כחוט השערה פסולה. ולא תהא הנקודה נגד אמצע הגג אלא נגד סופו בצד שמאל ואם עשאה באמצע פסולה וצריך לתקנה. אלא א"כ אין תיקון מועיל אזי יש להכשיר אפי' לכתחלה (ע' מג"א סי' ל"ב ס"ק ל"ג ונ"ל דעכ"פ יש להבחין ע"י תינוק אם קוראה כראוי) ויש מי שקבלה בידו שהנקודה תהא דקה מלמעלה ועבה קצת מלמטה כעין יו"ד הפוכה כי תמונת הה"א היא דל"ת ויו"ד (בכל ההה"ן חוץ מההי"ן של שם הוי"ה ב"ה שיש בהן קבלה אחרת) ותהא הנקודה עקומה למטה לצד ימין ולא לצד שמאל פן תדמה לתי"ו:

ו' צ"ל ראשה קצר שלא תדמה לרי"ש ורגלה ארוך שלא תדמה ליו"ד ע"י קריאת התינוק. וטוב שתהי' עגולה לצד ימין בראשה שלא תדמה לזיי"ן. ואעפ"י שראש הזיי"ן עובר משני צדדין מ"מ יש לחוש שמא התינוק יקראנה זיי"ן ותפסול. ועפ"י הסוד צ"ל רגלה פשוט בשוה ועוביו מתמעט והולך מעט מעט עד שתהא חדה למטה. ועפ"י קבלת האר"י ז"ל צריך להיות עוקץ קטן מצד שמאל בראש כל הווי"ן שבתפילין ולא בס"ת:

ז' צריך ליזהר שלא יהא רגלה ארוך שלא תדמה לנו"ן פשוטה ותפסול ע"י קריאת התינוק. וראשה צ"ל עובר מב' הצדדין שלא תדמה לוא"ו ויהי' מרובע עפ"י הסוד:

ח' לכתחלה צ"ל שתי זייני"ן (ביניהן כעובי קולמס) והזיי"ן חראשונה יהיה ראשה ענול בצד ימין. וחטוטרת על גביחן המחברן וגם תג קטן בראש השמאלי ועפ"י קבלת האר"י ז"ל צ"ל רגל הימיני כמו וא"ו בתפילין וקו החטוטרת שעל רגל הימין יהי' עב ושעל רגל השמאל יהי' דק ולא יאריך בגגה כלל. ואם האריך דהיינו שעשה ב' זייני"ן רחוקין וגג רחב פסולה משום דלא הוי חטוטרת ובתפילין ומזוזה אין לה תיקון. אבל אם עשאה כדעת רש"י בלא חטוטרת (כמו שהיא בכתב ספרדית הנקרא וועליש) אפילו האריך בה כשרה בדיעבד אעפ"י שאינה מרובעת (מג"א סי' ל"ו סק"ג) וכן אם עשאה ד' וזיי"ן וחטוטרת על גבה פסולה (ולענין ח"ת ושלא כסדרן ע"ל סי' ח' סעיף י"א) ומ"מ אם נמצא כן בס"ת בשבת או בתמונת ב' ווי"ן וחטוטרת על גביהן אין להוציא אחרת (נוב"ק סי' ע"ד):

ט' צריך שיהא ראש ימין שלה קצת ארוך ועגול ועוקץ פני הראש הזה כפוף מעט למטה לכתחלה אבל לא יהא כפוף הרבה לכתחלה וגם למטה יעשנה עגולה (אגור) (כי תמונתה כמו כ"ף וזיי"ן) וראש שמאל שלה יהי' כמו זיי"ן (לדברי המצריכין כן בכל אותיות שעענ"ז ג"ץ אבל לפי קבלת האר"י ז"ל תהי' כוא"ו ישרה בתפילין) אבל ראש ימין יהי' לכתחלה ענול כמו

שאמרנו ולא יהא ראוי להושיב עליו כתרי התגין. שאם ראש הראשון הי' שוה וראוי לתגין כמו ראש השני לא היו מדלגי' עליו להושיבם בראש השני דומה למה שאמרו אין מעבירין על המצות. ומטעם זה כל היודי"ן שבצד ימין בעי"ן וצדי"ק ושי"ן שבס"ת כולם פניהם כלפי מעלה ואינן ראויין להושיב עליהן כתרי התגין:

י' צ"ל לה רגל קטן בימין ותג קטן מלמעלה בצד שמאל לכתחלה. וצריך לעשו' ראשה כפוף בשמאלו למטה שיהי' כמו עוקץ קטן יורד למטה ויהי' עוקץ זה קצר מרגלה שבימינה פן תדמה לחי"ת. ויהי' הרגל קטן ולא גדול פן תדמה לרי"ש או לוא"ו ותפסל ע"י קריאת התינוק. ונכון שיהי' הרגל כפוף קצת לכתחלה להטיב צורתה. אם חסר עוקצה השמאלי ומכ"ש רגלה הימיני פסולה (וע"ל סי' ט' סעיף ה'):

כ' כפופה קבלת החסיד שצריכה להיות עגולה מכל צד ולא יהא לה שום זוית לכתחל' ואם עשה לה זוית באחוריה מלמעלה כשרה אם היא עגולה מלמטה אבל אם עשה לה זוית מלמטה הרי זו דומה לבי"ת ופסולה. וי"א דכל שיש לה זוית למעלה או למטה פסולה. ותהי' פניה למעל' ולמטה שוים ורוחב חללה כעובי קולמס:

ך' פשוטה צ"ל גגה קצר שלא תדמה לרי"ש. לכן לא ימשוך אותה בסוף שיטה. ואעפ"י שכל האותיות אין למושכן מ"מ בדיעבד כשרות אבל זו פסולה אם התינוק אינו קוראה כהלכתה. ולכתחלה צ"ל כל הפשוטות ארוכות כשיעור שאם היו נכפלו היו כפופות ומטעם זה לא יעשה לכא"ף פשוטה זוית למעלה אלא תהא עגולה כמו רי"ש שאם היו כופפין אות' היתה כא"ף כפופה שאין חילוק ביניהם אלא שזו כפופה וזו פשוטה. ואם עשה לה זויות למעלה כמו דל"ת יש פוסלין ויש מכשירין. ויש לסמוך עליהם בדיעבד (לדוד אמת):

ל' צריך להיות צוארה ארוך כמו וא"ו וראשה עגול לצד ימין. ולצד שמאל זוית לראשה כמו ראש וא"ו. כי תמונת הלמ"ד היא כמו כא"ף כפופה ועלי' וא"ו. ומטעם זה יהי' זנבה עב וכפוף היטב לפניה ותהי' עגולה מאחוריה לצד ימין כמו כא"ף כפופה אבל לצד שמאל מקום חיבור הגוף עם הצואר יהי' לה זוית בין סוף הוא"ו שיורד בדקות לצורת כא"ף. וכ"ז לכתחלה. ועפ"י הסוד צ"ל לה ב' תגין על ראש צוארה הימיני גבוה מעט והשמאלי נמוך ממנו:

מ' פתוחה ומ"ם סתומה צריכין שיהיו שוים לכתחל' בכל היכולת שהרי שתיהן נקראות מ"ם אלא שזו פתוחה וזו סתומה. ולכן אין לעשות את המ"ם הפתוחה עגולה למעלה ולמטה בצד ימין. שאם הי' עושה כן במ"ם סתומה שמא היתה מתדמית לסמ"ך לתינוק (ועוד כי האותיות צ"ל ניכרות מיד כשרואין אותן בראיה קלה ולא עד שיסתכל בהן קצת) אלא

צריך לעשות לה זוית למטה בצד ימין לכתחל'. ובלבד שלא יעשה לה שם עקב כמו לבי"ת. ולמעלה עושין אותה עגולה לכתחלה כדי שתהא תמונתה ככא"ף כפופה עם וא"ו. ומטעם זה אין עושין את הגג עגול אלא מאריכים אותו בשוה עד כנגד קצה המושב התחתון שעי"כ דומה לכא"ף כפופה. והחרטום צריך שיגיע עד כנגד מושב התחתון כדי שתהא ראוי' לסתום. ותמונתה לכתחלה כמו וי"ו עומדת מוטה קצת ולא הרבה. ולכן לא יהי' הפגם שבין הגג ובין ראש החרטום גדול כ"כ שיצטרך למשוך ממנה בעקמומית:

ם' סתומה כבר נתבאר שיש לעשותה למעלה עגולה בצד ימין לכתחלה אבל לא למטה. ויש שעושין אותה גם למעלה בצד ימין בזוית אבל העיקר כסברא הראשונה. וגגה יהי' עובר מהוץ לסתימה כעובי קולמס כי זהו שיעור הנקודה של מ"ם פתוחה וגם הסתומה תמונתה כא"ף וי"ו אלא שהוי"ו סותמתה. ואם הרחיב צד העליון יותר מן הראוי כזה % אם אפשר לתקן בקל טוב. אבל אם היא בשם קודש תשאר כמו שהיא וכשר (נוב"ק סי' פ' ע"ש וע"ל באות ה"א דכותי'. וגם הכא נראה דצריך הבחנת תינוק):

נ' יהא ראשה כמו זיי"ן כי צריכה להיות שוה לנו"ן פשוטה בכל היכולת לכתחלה. שהרי שתיהן נקראות נו"ן אלא שזו כפופה וזו פשוטה. והפשוטה ג"כ צ"ל בענין שאם תכפפנה תהי' כפופה כמשי"ת. ויהי' הראש קצר ומושכה התחתון משוך לצד שמאל היטב יותר מן הראש שלא תדמה לבית. וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אות אצל ראשה כמ"ש למעלה ותהי' עגולה מלמטה לצד ימין. וכן כל האותיות הכפופות צ"ל לכתחלה עגולות למטה שאם תפשטנה תהי' פשוטה: ן' פשוטה תואר צורתה כמו זיי"ן אך שהיא ארוכה כשיעור שתהא ראויה להעשות נו"ן כפופה אם תכפפנה כמ"ש למעלה בכא"ף פשוטה. ואם היא קצרה מראין לתינוק ואם קוראה זיי"ן פסולה. וכן אם עשאה כמין וא"ו ארוכה ג"כ פסולה:

ס' צריכה שתהא מלמעלה גגה שוה לכתחלה כי היא מחוברת משתי אותיות כ"ף כפופ' דבוקה עם וא"ו בסופה. וצריכה שתהי' עגולה בשלש זויותיה. ומושבה קצר. וגגה למעלה יהא לכתחלה עובר חוץ לסתימה כעובי קולמס שהוא שיעור ראשה של וא"ו:

ע' יהי' הראש הראשון כעין יו"ד שפניה מעט למעלה מטעם שנתבאר למעלה באות טי"ת. וגופה בעמידה כדי שיוכל להסמיך אות אצלה והראש השני יהי' כמו זיי"ן עומד בה מטעם שנתבאר למעלה שם. אבל עפ"י קבלת האר"י ז"ל יהיו ב' הקוין של העייני"ן שבתפילין כמו שתיווין ישרות:

פ' כפופה קבלח מהחסיד לעשות לה זויות לכתחל' למעלה בצד ימין מבפנים ומבחוץ. אבל למטה תהי' עגולה מבחוץ כמו כל הכפופות שצריכות להיות עגולות למטה

לכתחלה. אבל מבפנים שם תהא לה זויות כדי שיהא בלבן שבפנים צורת ב' כי כן קבלה מהחסיד. ויעשה לה עוקץ על פני' לצד שמאל. ועוקץ זה ירד למטה אל הנקודה שבתוכה. שהנקודה ומשך העוקץ יהי' כתמונת וי"ו ולכן תהי' הנקודה למטה לצד שמאל עגולה (ב"י בשם ב"ש) ויזהר שלא תיגע הנקודה אפי' בעוקץ דק בשום מקום חוץ מן העוקץ שהיא תלויה בו:

ף' פשוטה צריכה להיות עגולה למעלה לצד ימין לכתחלה כמו שהכפופה היא למטה. אבל קבלת החסיד לעשותה מרובעת למעלה כמו שהכפופה היא למעלה. וצ"ל ארוכה לכתחלה כשיעור שתהא ראויה להעשות פ"א כפופה אם תכפפנה. ויזהר בנקודה שבתוכה שלא תהי' הפוכ' לצד חוץ פן תדמה לתי"ו (ב"י בשם הראי"ס):

צ' כפופה ראשה הראשון יהא כפוף קצת כלפי מעלה מטעם שנתבאר למעלה וירכה ידביק באמצע צוארה ולא למטה פן תדמה לעי"ן. וראשה הב' כמו זיי"ן מטעם שנתבאר למעלה וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אות אצל ראשה (כמש"ל באות ג') ומושבה משוך לצד שמאל היטב כי תואר גופה היא כמו נו"ן כפופה ויו"ד עליה. ותהי' עגולה למטה בצד ימין לכתחלה כמו בכל הכפופות. אם כתב יוד העליונה הפוכה כזה % אם אפשר לתקן בנקל יתקן. ועפ"י קבלת האר"י ז"ל כל הצדיקי"ן שבתפילין יהיו ראש ימין כמו יו"ד הפוכה ושמאל נון כפופה:

ץ' פשוטה תהינה ראשיה כמו של הכפופה. ורגלה תרד למטה מדיבוק הראשים לכתחלה בכדי שתהא ראויה לעשותה כפופה:

ק' צ"ל תג קטן על גגה בצד שמאל נוטה לצד הרי"ש. וירכה הימינית צ"ל עקומה היטב לצד רגל שמאל. ורגל שמאל לא יגע לא בירך ולא בגג ואם נגע פסול. ולא ירחיקו מן הגג הרבה אלא כמו נקודת הה"א. ויש למשוך אותו קצת באלכסון לצד ימין. אם משך את הגג יותר מן הראוי והרגל הוא באמצע דינה כמו בה"א (פרמ"ג):

ר' תהי' עגולה ממש למעלה שלא תדמה לדל"ת ותפסול ע"י קריאת התינוק וגגה ארוך שלא תדמה לוי"ו. וירכה קצר שלא תדמה לכא"ף פשוטה ותפסול ע"י קריאת התינוק:

ש' ראשה הראשון כעין יו"ד שפניה למעלה וכן ראשה השני מטעם שנתבאר למעלה. הראשון עם גופו הוא כעין וי"ו נמשך בשיפוע עד קצה רגל השלישי. והראש האמצעי הוא כמו יו"ד. ועלי' עוקץ משמאל. וראש השלישי כעין זיי"ן מטעם שנתבאר שם (וצירופו זי"ו) ולפי קבלת האר"י ז"ל כל השיני"ן שבתפילין יהיו ג' קוין כמו ג' ווי"ן ישרות. וצריך לדבק ראש האמצעי לצד שמאלה למטה. ומושבה למטה לא יהי' רחב אלא חד לצד שמאל לכתחלה ואז יהיו כל הג' ראשים עומדים למטה על רגל א' כמו הקו"ף והרי"ש:

ת' קבלה מהראשונים שיהי' גגה עם רגל הימין כמו דל"ת. ורגל שמאל יש שעושין כעין וא"ו הפוכה ויש שעושין כמו דל"ת קטנה הפוכה. וכל מקום שההלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג. וכל זאת לכתחלה. אם משך גג התא"ו יותר מן הראוי והרגל באמצע דינה כמו בה"א וקו"ף (פרמ"ג):

ג כל אות צריך להיות גולם אחד. כגון יוד"י העי"ן והפ"א והצדיק והשי"ן ורגלי התא"ו צ"ל נוגעות באות ובאחת שאינה נוגעת פסולה כמשי"ת. וכן מ"ם סתימה וסמ"ך צ"ל מודבקות וסמוכות לגמרי ואפי' פירוד דק כחוט השערה פוסל בהן וכן בשאר אותיות חוץ מרגל הה"א והקו"ף שאין להם ליגע ואם נוגעין פסולין כמשי"ת. וכן יזהר בכל אות שלא יגע אפי' בעצמו ואפי' בעוקץ דק חוץ ממקום שצריך להיות שם מחובר:

ד אותיות שעטנ"ז ג"ץ וה"ה נו"ן פשוטה וצדי"ק כפופה בכל מקום שהן צריכין לזיינן בג' תגין כעין זייני"ן קטנים ודקים כחוט השערה. וצריכין שיהיו התגים נוגעין בגוף האות וכל אחד נפרד מחברו ואם אינן נוגעין בגוף האות או שנוגעין זה בזה פסולים וצריכין לתקנם. גם צריכין שיהיו התגים כל אחד מגיע לגוף האות נפרד כל תג מחברו במקום דיבוקו באות שלא יהיו אלא זייני"ן לא עי"ן או שי"ן. ולא ידביקן בסוף האות כ"א באמצעותן. ובדיעבד אם לא עשה להם תגים כלל כשרים. ויש פוסלים אם לא תייג שעטנ"ז ג"ץ ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה ולתקנן. ואפי' בתו"מ מועיל תיקון ואין בזה משום שלא כסדרן כיון שגוף האות צורתו עלי':

ה נוהגין הסופרים לעשות עוד תגין בכמה מקומות ואין חשש בזה רק שיזהרו מאוד כשעושין על היו"ד או על הוא"ו שיעשו אותן דקין שלא תתקלקל צורת האות:

ו י"א שאין לכתוב דברים של חול בכתב אשורית שכותבין בו את התורה:

סימן ו

דיני הבחנה ע"י תינוק. ובו ד' סעיפים:

א כל אות שיש בה ספק שמא אין בה כשיעור הראוי בענין שהוא פסולה או שמא אין צורתה עלי' בענין שהיא פסולה. מראין אותה לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש אם יודע לקרותה כהלכתה כשרה. ודוקא כשאנו מסופקים מועיל הבחנת התינוק משום דאז לא הוי רק גילוי מילתא בעלמ'. אבל אם אנו רואים שאין האות כהלכתו. וכן אם נפסק ויוד"י האלו"ף מן האלו"ף או יוד"י העי"ן והשי"ן ורגלי התי"ו וכדומה אעפ"י שהתינוק קורא אותו מאחר שעינינו רואות שאין האות כתיקונו פסול:

ב תינוק שאינו לא חכם ולא טיפש היינו שאינו מבין את הענין אבל יודע ומבין את האותיו' היטב. ואין צריכין לכסות בפניו את האותיות שלאחר האות שמסופקין בו אבל האותיות שלפניו נוהגין לכסות:

ג אות שנפסק בנקב ונשאר מקצתו גם מן הנקב ולמטה. אזי כשמראין אותו לתינוק לדעת אם נשאר בו שיעור אות צריכין לכסות את החלק שמתחת לנקב כי התינוק יצרפו ובאמת אין לו צירוף (ט"ז סי' ל"ב ס"ק י') וכן אם קפצה הדיו ממקצת אות ונשאר שם רושם. כשמראין לתינוק את הנשאר שהוא שחור להבחין אם בזה שהוא שחור יש בו שיעור אות צריכין לכסות את הרושם שלא יצרפו התינוק (פרמ"ג):

ד אם התינוקות מחולקין הולכין אחר הרוב (לדוד אמת):

סימן ז

שצריכה להיות כתיבה תמה וריוח בין האותיות ובין התיבות. ובו ט"ס:

א כתיב וכתבתם ודרשינן שתהא כתיבה תמה. דהיינו שכל אות תהא ניכרת היטב ובכלל זה שלא תדבק אות לחברתה ואפי' בעוקץ דק כל שהוא ואפי' בתגין שלהן לא יגעו (וע"ל סי' ה' סעי' ד') אלא תהא כל אות מוקפת גויל בכל רוחותיה. אם כתב אלו"ף למ"ד ביחד כזה % אינו כשר:

יניח ריוח בין אות לאות כחוט השערה. ולא יהיו מופרדות הרבה זו מזו כדי שלא תהא תיבה אחת נראית כשתים ובין תיבה לתיבה יניח ריוח כמלא אות קטנה (דהיינו אות יו"ד מזה הכתב שהוא כותב עתה) ולא יקרבם ביותר שלא תהינה שתי תיבות נראות כאחת. ואם שינה שהרחיק בין האותיות עד שהתיבה נראית כמו שתים לתינוק הלא חכים ולא טיפש (ע"ל סי' ו') או שקירב שתי תיבות עד שנראות להתינוק כמו אחת פסול. אם נחסר איזה אות בסוף התיבה או בתחלתה ותלה אותה למעלה בין השורות אע"פ שאם נטיל את האות הזה בתוך השורה לא ישאר ריוח כלל בין שתי התיבות מ"מ כשר שהרי עכ"פ אנו רואים עתה שהן שתי תיבות:

ב הקלף צריך להיות שלם שלא יהיו בו נקבים. אך אם הוא נקב קטן כ"כ שהדיו עוברת עליו וסותמתו כשר. ואם גם לאחר הכתיבה נראה הנקב נגד השמש אם הוא בקו דק של האות שעי"ז נחלק האות לשתים פסול. אבל אם הוא במקום שהאות הוא עב והדיו מקיף את הנקב מכל צד כשר (כ"נ מדקדוק לשון המג"א) (ונ"ל דיש לדבק קצת קלף מבחוץ ולמלא את הנקב בדיו) ונ"ל דאם אין הדיו מקיף את כל הנקב אעפ"י שאין האות נחלק לשתים

כגון שהוא בקצה אחד מן האות דמחמת זה יש שם חסרון היקף גויל יש להחמיר אעפ"י שהנקב דק כ"כ עד שאינו ניכר רק נגד השמש:

ג אם רגל הכא"ף הפשוטה וכיוצא בה מגיע לסוף הקלף בין לסוף הירֵיעה בין שיש שם נקב בתוך הירֵיעה ומשך את האות עד הנקב או שהנקב הוא מצד האות בין מבפנים בין מבחוץ פסול משום דמתחלת הכתיבה אינו מוקף גויל (ואופן התיקון עיין בחקירה ד'):

ד הא דפסלינן כשהי' ההפסק מתחלה היינו דוקא כשניכר ההפסק. אבל אם הי' בגויל סדק דק מאוד שאינו נראה רק ע"י הבטה דקה ואינו עובר מבחוץ רק מצד הכתב והוא מהודק ואינו ניכר אלא אם מגביהו באצבעו מאחורי הגויל כשר (מג"א שם ס"ק כ"א):

ה אם לאחר שנכתב האות בהכשר ניקב שם הקלף ונפסק האות אם נשאר שיעור אות עד ההפסק כשר (אעפ"י שעתה אינו מ"ג) ואם לאו פסול. ואם אנו מסופקין כגון שנפסק רגל הוא"ו ואנו מסופקין אם עדיין צורת וא"ו עלי' או צורת יו"ד וכן נו"ן פשוטה שנפסקה ואנו מסופקין אם עדיין צורת נו"ן עלי' או צורת ז' וכיוצא בזה מביאין תינוק דלא חכים ולא טיפש (כמבואר בסי' ו') אם קורא אותו כראוי כשר ואם לאו פסול:

ו ניקב רגל השמאלי של הה"א אם נשתייר ממנו כשיעור יו"ד כשר ואם לאו פסול. וכן אם ניקב רגל הימיני של הה"א אם נשתייר ממנו כשיעור יו"ד כשר אך צריכין להשגיח אם הרגל השמאלי עומד כנגד מה שנשאר מן הימיני דאם אינו כן פשיטא שאין עלי' צורת ה"א (ע' פרמ"ג סי' ל"ב א"א ס"ק ל"ג) ואם נפסקו בעוביין אם נשתייר חוט דק כמו וא"ו דקה כשר. ואם נעשה נקב בקוצה של יו"ד יבואר אי"ה בחקירה ד':

ז אם ניקב חלל הב' או הה"א וכדומה אעפ"י שניקב כל החלל ואינו מוקף גויל כלל. וכן אם ניקב בין אות לאות ולא נשאר ביניהם שום קלף מ"מ כשר כיון שמתחלת הכתיבה היו מ"ג ויש פוסלין באלו ע"כ אם אפשר יש לגרוד שם קצת לעשותן מ"ג (ע' חקירה ד'):

ח צריכין ליזהר שלא יכנוס ראש הלמ"ד שבשיטה זו לתוך חלל אות שבשיטה שלמעל' אפי' בלא נגיעה:

ט אם כתב מצות מלא ומחק את הוא"ו והאריך את הצדי"ק למטה יש להחמיר דכל עוד שאינו מאריך את האות גם למעלה נחשבת כשתי תיבות. אבל אם בתחלת הכתיבה ממשיך רגל התחתון וכותב את האות הסמוך בתוכו כזה % מותר דהא הוי ממש תיבה אחת (מג"א):

סימן ח

פסול חק תוכות. ובו ט"ז סעיפים:

א עוד ילפינין מדכתיב וכתבתם דבעינין שיהיו האותיו' נעשות דוקא בכתיבה ולא ע"י חקיקה והיינו ע"י חק תוכות. כגון שחקק תוך האות וצדדיו וע"י זה נמצא שנשאר אות בתמונתו זהו פסול משום חק תוכות. ולכן אם טעה וכתב דל"ת במקום רי"ש או בית במקום כ"ף וכן איפכא אין תקנה לגרוד את התג ולתקן בזה משום דהוי חק תוכות:

ב ואפילו לא נעשה רק מקצת האות בחק תוכות ג"כ פסול (ע' חקירה ב') לכן אם התחיל וכתב מקצת האות כראוי ונתקלקל ע"י שטעה או ע"י טפת דיו שנפלה עליו ומחסרת קצת מן האות אפי' אם אינה מחסרת ממנה אלא קוצה והוא קוץ שהאות נפסלת בחסרונו וגרד מן הקלקול ולמטה ואח"כ גמר את האות בכתיבה ג"כ פסול. דכיון שמתחלה נפסד כל האות ע"י הקלקול ורק ע"י הגרירה נשאר צורת מקצת האות הו"ל חק תוכות ופסול. אלא צריך לגרוד כולו ויכתוב את כל האות בהכשר. אך באות שהוא מורכב משתי כתיבות ונפסל בכתיבה שניה אינו צריך לגרוד אלא החלק שנפסל (וע"ל סעי' ח' שיש מחמירין גם בזה) וצריכין הסופרים ליזהר מאוד בדיני חק תוכות. ונבאר פה מקצתן ומהן תקיש על השאר:

ג אם נדבקה היו"ד העליונה של האלוף בקו האמצעי ההולך באלכסון בזה יש חילוק. שאם כתב תחלה את היו"ד ואח"כ את הקו האמצעי הרי היו"ד נכתבה בהכשר ויגרור רק את הקו האמצעי כולו מפני שהוא נפסל קודם שנגמר. אבל אם כתב תחלה את הקו האמצעי ואח"כ את היו"ד ונדבקה יגרוד את היוד ולא את הקו כי הקו נכתב בהכשר והיו"ד בפיסול. ואם לא תיקן עד לאחר שכתב גם את היו"ד התחתונה אזי צריך לגרוד גם אותה. כי זהו הכלל שכל מה שנכתב בפיסול צריך גרידה. ואם היו"ד התחתונה נדבקה ולא העליונה אינו צריך רק לגרוד אותה ולכתבה מחדש:

ד ואם נכתבה כל האלוף בהכשר ואח"כ נפלה טפת דיו אפי' על היוד העליונה די לגרוד אותה לבדה ולכתבה בהכשר:

ה אם נפלה טפת דיו אפי' היא לחה עדיין תוך חלל ב' ונראית כמו פ"א או שאין שם בי"ת עלי' או שנפלה לתוך אות אחרת ואינה ניכרת האות פסולה ואין לה תקנה לגרוד טפת הדיו שע"י כן תהי' האות כתיקונו אלא צריך לגרוד כל האות ואם טעה וכתב ה"א במקום דל"ת ג"כ אינו מועיל לגרוד הרגל וישאר דלת אבל מ"מ אינו צריך לגרוד כל האות אלא לאחר שגרד את הטפה יגרוד גם את הגג עד שיתבטל צורת דלת ויחזור וישלימה בכתב. אם כתב ך' פשוטה במקום ה"א ימחוק תחלה מן הרגל עד שנעשה דלת ואח"כ יכתוב את הרגל השמאלי (ע' סק"י) ואם יכתוב תחלה את הרגל השמאלי אין לה תקנה עד שימחוק כל הרגל. ואם אירע כה"ג בשם צ"ע (פרמ"ג סי' ל"ב א"א ס"ק כ"ו):

ו מ"ם פתוחה שנדבקה פתיחתה ונסתמה אינו מועיל לגרוד את הדבק ולפתחה ומאי תקנתה יגרוד כל החרטום שתשאר כמו כ' או נון כפופה ואח"כ ישלימה בהכשר. וה"ה בכל אות שנכתב בשתי כתיבות ונעשה פסול בכתיבה אחת אינו צריך לגרוד רק אותה. אבל ריש שעשאה כמין דל"ת יש להחמיר ולומר דלא סגי כשיגרוד את הירך לבד ויחזור ויכתבנו כמין ריש משום דבין הגג בין הירך נעשה בפסול הלכך צריך לגרוד שניהן ואם כתב מתחל' רי"ש ואח"כ טעה ועשה בו תג כעין דלת סגי לי' כשיגרוד את הגג או את הירך עם התג ויחזור ויכתבנו כמו רי"ש. והמחמיר גם בזה תע"ב:

ז יו"ד שעוקץ השמאלי שלה ארוך כמו הרגל הימין (או יותר) ומתוך כך נראית כעין חי"ת. אופן תקנתה נראה לי כך. אם הסופר כתב תחלה את היו"ד עם הרגל הימיני ואח"כ עשה את העוקץ השמאלי והאריכו יותר מדאי. אז די שיגרור רק את העוקץ הזה וגם את הרגל הימיני ויחזור ויתקנם כראוי. אבל אם עשה את השמאלי תחלה (כאשר נוהגין הרבה סופרי' בכתיבת היו"ד שעושין תחלה קו דק שיהי' התג והעוקץ השמאלי וממנו מושכים גוף היו"ד) אזי צריך למחוק כל היו"ד ולכתבה מחדש. בין כך ובין כך אם יוכל לתקנה בדיו מה טוב (וביו"ד מן השם ע"ל סי' י"ב סעי' י"ב):

ח יש מן הגדולים שהורו דגם אות שנכתב בשתי כתיבות כגון מ"ם פתוחה שנסתמ' וכדומה אין די לגרוד החלק השני שנפסל לבדו אלא צריכין לגרוד כל האות ולכתבו מחדש וכן יש להחמיר לכתחלה היכא דאפשר (ג"פ סי' קכ"ה ס"ק ל"ח. ושו"ת זכרון יוסף סי' ג'):

ט אם משך גגה של כא"ף פשוטה עד שהיא דומה לרי"ש צריך לגרוד את הגג עד שלא תשאר רק צורת וא"ו ואם אירע כן בשם אלהיך ע"ל סי' י"ב סעי' י"ג:

י אם טעה וכתב ה"א במקום חי"ת יותר טוב לגרוד כל הה"א. ובדיעבד אם תיקן באופן זה שגרד את הרגל שלה וגם את הגג עד שלא נשאר ממנו רק מעט ורגל ימין כצורת וא"ו או זי"ן ואח"כ כתב מצד שמאל זי"ן וחברן בחטוטרת ג"כ כשר דכיון שאנו מכשירין בדיעבד ח' בלא חטוטרת א"כ כשנכתבה הדל"ת של הה"א לא נכתבה בפסול כי היתה ראוי' לעשות ממנה חי"ת פשוטה וכיון שלא נכתבה הדל"ת בפסול אין מן ההכרח לגרדה כולה אלא מה שצריכין לתקן:

יא אם עשה חי"ת באופן זה. שכתב דל"ת וזי"ן וחטוטרת על גביהן. אם דבק את קצה הימין של החטוטרת בצד ימין של הדל"ת דהיינו כנגד הרגל הימיני כזה % יש תקנה לגרוד מן הדל"ת עד שתעשה זי"ן וכשר אף בתפילין ומזוזות אף לאחר שכתב להלן (ולא הוי משום זה שלא כסדרן כיון שאינו צריך לתקן ע"י כתיבה) אבל אם חבר את החטוטרת בצד

השמאלי של הדל"ת כזה % צריכין לגרוד כולה או לכל הפחות החטוטרת והגג של הדל"ת עד שלא ישאר רק כמו זי"ן ואח"כ יעשה את החטוטרת. ובתפילין ומזוזה אם כתב להלן שוב אין לה תקנה ואין חילוק בכל זה בין שעשה את הדל"ת מצד ימין ואת הזי"ן מצד שמאל בין איפכא:

יב אם כתב שי"ן בד' ראשים אף שהתינוק יודע לקרותה מ"מ אין תקנה לגרוד יו"ד אחת שתשאר בג' ראשים אלא צריך לבטל צורתה ולהשלימה דאל"כ הו"ל חק תוכות ובתו"מ אם כתב להלן אין לה תקנה משום שיהי' שלא כסדרן:

יג בכל מקום שהאות נפסל משום חק תוכות אף אם יעבור עלי' אח"כ בקולמוס לא מהני:

יד אם נטף שעוה או חלב על אותיות אע"פ שאין האותיות נראין מ"מ לאחר שהסיר את השעוה והחלב כשר (וע"ל סי' י"א סעי' ד') ואין בזה משום ח"ת דהא גם כשהי' עליהן השעוה והחלב לא נתבטלו אלא שהיו מכוסים:

טו אם נדבק אות לאות ולא נתקלקלה צורתו אלא כל א' צורתו עלי'. אם נעשה הדיבוק קודם שנגמר האות אין להתיר לגרוד את הדיבוק לבדו אלא בשעת הדחק כגון באות מן השם. ונ"ל דה"ה בתפילין ומזוזה כשכתב להלן שלא להצריכן גניזה. אבל שלא בשעת הדחק צריכין לגרוד כל האות השני שנדבק לחברו. אבל אם נעשה הדיבוק לאחר שנגמר האות כגון שכתב וא"ו אצל נו"ן ונדבקה הוא"ו למטה אצל הנו"ן יכולין לגרוד את הדיבוק לבדו ואין בזה משום ח"ת כיון שצורת הוא"ו נגמרה קודם שנדבקה. והמחמיר גם בזה לגרוד כל הוא"ו תבא עליו ברכה (עיין חקירה ו'):

טז ואם לאחר שכבר סלק ידו והגביה הקולמס מן האות אח"כ נדבקו. בין שהדיבוק הוא למטה בין שהוא למעלה גורד ואין בכך כלום. והוא שלא נתקלקלו צורות האותיות אבל אם נשתנה צורת האות ע"י הדיבוק בין אות הראשון בין אות השני פשיטא דלא מהני גרידה אלא צריכין לתקנו בדרך שנתבאר לעיל:

סימן ט

תפילין ומזוזות צריכין כתיבה כסדרן. ובו י"א סעיפים:

א תפילין ומזוזות צריכין לכתוב אותן כסדרן ואם כתבן שלא כסדרן בין שהקדים וכתב פרשה המאוחרת להמוקדמת בין שכתב התיבות או האותיות שלא כסדרן פסולין. לכן אם נמצא שחסר אות אחת אין להם תקנה אלא א"כ יכול לגרוד ממטה למעלה עד מקום החסרון (אם אין שם שם) ויכתוב שם את החסרון ואח"כ יכתוב מה שגרד על מקום הגרד:

ב אבל אם יתר אות אחת יש לה תקנה ע"י שיגרוד אותה אם היא בסוף תיבה או בתחלתה אבל אם היא באמצע תיבה לא משום דכשיגרוד יהי' נראה כשתי תיבות. ואם יוכל למשוך האות שלפניו כגון שכתב לאבותיך מלא וא"ו שיוכל למחוק את הוא"ו ולמשוך את הבי"ת שפיר דמי. וכן אם יוכל להעבות אות שלפניו או שלאחריו ג"כ מהני שאין בזה משום שינוי האות:

ג כל אות שהיא כתובה שלא כתיקונה או שנתקלקלה אח"כ ואין צורתה עלי' כגון נגע רגל האלו"ף בגג האלוף או פני האלוף בפניה בגג שתחתי' או שהי' רגל הה"א או הקו"ף נוגעים (שבכל אלו אין די בגרידה לבד אלא שצריכין לבטל צורת האות ולכתבו מחדש דלא ליהוי ח"ת כמ"ש בסי' ח') או שהיתה אות חלוקה לשתי אותיות בין מתחלת הכתיבה בין שנפסק אח"כ כגון צד"י שנעשית יו"ד נו"ן או שי"ן שנעשית עי"ן יו"ד או מ"ם פתוחה שנעשית כא"ף וא"ו. וכן למ"ד שנפסק צוארה ונראית כמו כ"ף וי"ו. וכן חי"ת שבכתב ספרדית שהיא בלא חטוטרת אם רגל השמאלי נפסק קצת מן הגג ונדמה לה"א וכל כיוצא בזה שע"י ההפסק נדמה לאות אחר אפי' התינוק קורא אותן כראוי אם לאחר שכתב להלן תקנם הוי שלא כסדרן ופסולים:

ד אבל אם צורת האות ניכרת אעפ"י שיש בהן קצת הפסק כגון שלא היו מקצת יוד"י האלפי"ן והשיני"ן והעיני"ן ורגלי התאוי"ן נוגעין בגוף האות אבל תינוק מכירם וכן בי"ת או דל"ת שנפרדו כפירוד דק כזה מן הגג. אעפ"י שגם כל אלו פסולים קודם התיקון (כמ"ש בסי' ה' ס"ג) מ"מ יכול לתקנם גם לאחר שכתב להלן דכיון דצורת האות היתה ניכרת אין בו משום שלא כסדרן וה"ה אם חוטרא דחי"ת למעלה אין נוגעין זה לזה אך אין פרידתן ניכר להדיא אעפ"י שהתינוק קוראו שני זיני"ן מותר להדביקן גם לאחר שכתב להלן כי מה שהתינוק אינו קוראו חי"ת זהו מפני שאינו מורגל בחי"ת כזה (ודין חי"ת שעשאה מד' וז' ע' סי' ח' סעי' י"א) ויש חוששין גם בכל אלו משום שלכ"ס. ואף דאנן קיימ"ל להקל מ"מ הסופר ידקדק היטב בשעת כתיבתו שלא יצטרך לבא לידי קולא (כ"כ בס' מלא"ש) ונראה לי דאם מ"ם סתומה או סמ"ך נפרדו קצת אף שהתינוק קוראו כראוי אין להתיר להדביקן בתו"מ לאחר שכתב להלן משום חשש שלא כסדרן:

ה כבר כתבנו (בסי' ה') כי היו"ד צריכה להיות לה תג מלמעלה בצד שמא' וכן עוקץ מלמט' שם ורגל בצד ימין. ואם נמצא בתו"מ שחסר רגל הימין. אינו מועיל תיקון כי בלא רגל זה אין שם יו"ד עלי' כלל וא"כ בתיקונו הוי שלא כסדרן. אבל אם חסר עוקץ השמאלי מועיל תיקון משום דגם בלא עוקץ זה שם יו"ד עלי'. ומ"מ הסופר יזהר מאוד לעשו' גם עוקץ זה קודם שיכתוב האות שלאחריו. משום דיש מן הגדולים שאומרים דגם

עוקץ זה מעכב ואין מועיל בו תיקון משום שלכ"ס. ואף דקימ"ל להקל. מ"מ לכתחלה יש ליזהר. וכן הדין בתג העליון (מלא"ש):

ו אותיות הדבוקות כבר נתבאר (בסי' ח' סעי' ט"ז) דכל שלא נשתנה צורתן יכולין להפרידן (וע"ש) ונראה לי דכ"ש אם נמצאו שתי תיבות סמוכות זו לזו כמו תיבה אחת כגון עלכן אם יוכל לגרוד קצת מן הלמ"ד וקצת מן הכא"ף ושיהיו נראין לשתי תיבות שפיר דמי:

ז אם כתב תיבה אחת יתרה ימחקנה דאין לחוש לר"ת דס"ל דשיעור הפסק סתימה היא ג' אותיות. ובסימן י"א ס"ט יתבאר דיש למחוק תיבה שניה. ואמנם אם לפני התיבה הראשונה יש דל"ת או רי"ש או בי"ת וכדומה שיכול למושכו ימחוק הראשונה כדי לחוש לר"ת. ואם כשימחוק ישאר כשיעור ט' אותיות (יודי"ן) שהוא שיעור פרשה לכ"ע ויפסול ימשוך האות שלפני' אם יוכל ואפי' היא ה"א או קו"ף שאם ימשוך אותן לא יהי' הרגל נגד סופן לית לן בה משום דאי אפשר בענין אחר (ובסי' ה' אות ה' כתבתי דיש להבחין ע"י תינוק) שאם ימחוק את הרגל ויכתבהו בסוף תהי' שלא כסדרן. אבל במקום שאפשר אין להכשיר ה"א או קו"ף כזו כמ"ש בסי' ה':

ח אם כתב שתי פעמים תיבת השמרו מותר למחוק את הוא"ו מן השמרו הראשון והשמר השני והוא"ו תשאר וימשוך את הרי"ש אל הוא"ו שתהא תיבה אחת. וכן כל כיוצא בזה. ואפילו אם היתה התיבה השניה תיבה שאינה מענין תפילין ומזוזה כלל מותר. כי הכלל הוא שכל שנשאר צורת האות אף שנפסל מצד אחר יכול למשוך כדי להכשיר ולא הוי משום זה שלא כסדרן:

ט אות שהוכהה קצת מראה הדיו שלה אם עדיין שחור כראוי מותר להעביר עלי' דיו מחדש ואין בזה משום שלא כסדרן כיון שגם עתה האות כשר ואינו מעביר עלי' את הדיו אלא להאירו ולקיימו שלא יתמחק יותר. אבל אם נתאדם האות או שנשתנה למראה אחר שאינו שחור לא מהני מה שיעביר עלי' דיו דהוי שלא כסדרן (עיין חקירה ז'):

י כיון שתפילין ומזוזות צריכין לכתוב אותן כסדרן דוקא. לכן צריך ליזהר כשיגיע לכתוב שם קודש (שאסור במחיקה כמ"ש אי"ה בסי' י"א) שיקרא תחלה בדקדוק היטב כל מה שכתב עד כאן כדי שלא יבאו לידי גניזה. וכן כל פרשה שבתפילין אחר שיכתבנה יקראנה היטב בכוונה ודקדוק פעמים ושלש. כי שמא יש בה פסול ויפסלו גם הפרשות שיכתוב אחריה. לכן צריך לדקדק היטב שלא יבא לידי כך:

יא אין תולין בתפילין ומזוזות אפי' באופן שתהא הכתיבה כסדרן. כגון שהי' צריך לכתוב תיבות מימים ימימה. וראה כי לא ישאר לו עוד שיעור פתוחה ע"כ תלה תיבת ימים למעלה בין השיטין ואח"כ כתב למטה בתוך השיטה תיבת ימימה פסול (ע' חקירה ח'):

סימן י

קדושת השם וכתיבתו י ובו י"ח סעיפים:

א אעפ"י שאמר בתחלת הכתיבה שהוא כותב לשם קדושת ס"ת או תפילין או מזוזה (כמ"ש בסי' ד') בכל פעם שהוא בא לכתוב שם מן השמות הקדושים והטהורי' שאינם נמחקין (שיתבארו אי"ה בסימן שאח"ז סעי' ה') צריך לקדשו קודם כתיבתו. ואפילו מקצת מן השם שהוא בא לכתוב כגון שנתקלקל איזה אות או מקצת אות ואפי' קוצה של יו"ד המעכב אם נתקלקל והוא בא לתקנו צריך לקדשו מתחלה:

ב לכן אם נחסר איזה אות מן השם ובסמוך לו נמצא אות או אותיות שיוכל לעשות מהן אות לתשלום השם ואפי' היו אותיות אלו מן הנטפלין (שאינן קדושות מצד עצמן) כגון שהי' צריך לכתוב אלקים וטעה וחשב שצריך לכתוב אלקינו וכשנזכר מן הטעות רוצה לעשות מן הנ"ו מ"ם סתומה אסור לעשו' כן כיון שהנ"ו לא נתקדשו (ע"ל סי' י"א ס"ק ט"ז):

ג כיצד מקדשו. אומר קודם כתיבתו הנני כותב לשם קדושת השם וי"א דסגי במחשבה שיחשב במחשבתו שהוא כותב לשם קדושת השם ויש לסמוך על זה בדיעבד:

ד אבל אם גם מחשבה לשם קדושה לא היתה הרי זה פסול. וכיון שנפסל לא מהני מה שיעבור עליו אח"כ בקולמס לקדשו. ואפי' שם אחד ששכח לקדשו ואינו יודע איזה הוא נפסל כל הס"ת (בל"י בשם הלכות קטנות וע' בס' מלאכת הקודש בסוף הספר):

ה היה כותב ב' או ג' שמות לכתחלה יש לקדש כל שם בפני עצמו דכל חד שם שלם הוא וכוונה אחריתא היא. ובדיעבד די בקדושה אחת לכולן אם לא הפסיק ביניהם (בני יונה וע"ל סעי' י"ב):

ו כשם שהוא מחוייב לקדש את השם הנכבד והנורא כך אסור לו לקדש שם שהוא חול כמו לא יהי' לך אלהים אחרים. ואפי' שם שאינו מורה על העכו"ם רק על דבר אחר כמו עד האלהים יבא דבר שניהם שפירושו לפני הדיינים. וכן יש לאל ידי וכדומה אסור לקדשו לשמו ית"ש. דכיון שהוא חול ואינו ראוי לקודש הו"ל כמקדיש בעלי מומין למזבח (ע' בר"י סי' רע"ו. ואם עבר וקדשו ע"ל סי' י"א סעי' ט"ז):

ז ויש הרבה שמות בתורה אשר לפי ההבנה הפשוטה יש להסתפק בהם אם המה קודש או חול. וצריכין לעשות כאשר הכריעו רבותינו ז"ל. ויש אשר גם רבותינו ז"ל לא הכריעו בהם ונשארו בספק (כאשר יבוארו אי"ה בחלק שני במקומותיהם) וצריכין לקדש אותן בתנאי דהיינו שיאמר הנני כותב לשם קדושת השם אם הוא קודש (מנחת שי סוף פ' ויצא בשם הר"מ הסופר):

ח אם כותב את השם והוא יודע שזהו שמו של הקב"ה אלא ששכח לקדשו בתחלה ונזכר קודם שהשלימו נראה לי דיכול לקדשו קודם גמרו ושפיר דמי. אבל אם התחיל לכתוב בסתם שלא ידע כלל שזהו שם קודש תו לא מצי לקדשו (ע' חקירה ט'):

ט כשהוא כותב ורואה שהוא קרוב אל השם והדיו כלה מן הקולמס באופן שיצטרך לטבול את הקולמס ולכתוב את השם. אל יכתוב עד השם אלא יניח לכל הפחות אות אחת קודם השם ויטבול את הקולמס ויכתוב זה האות ואח"כ יכתוב את השם. אבל לא יכתוב את השם מיד לאחר שטבל את הקולמס משום דחיישינן שמא יהי' עלי' ריבוי דיו או שער ולא יצא הכתב מיושר. וגם מפני שצריך לקדש את הדיו שעל הקולמס קודם שיכתוב את השם. ואם לא הניח אפי' אות אחת לפני השם וטבל את הקולמס יחפש אחר אות או תג שצריכה דיו וימלאנה ואח"כ יכתוב את השם אבל לכתוב מקודם אות אחרת של חול על איזה מקום אחר אסור דכיון שדיו זו מוכנת לשם אין לכתוב בה תחלה דבר של חול (ש"ך):

י ואם באמצע כתיבת השם כלתה לו הדיו מן הקולמס יטבול באותיות שלפני השם שהם לחים עדיין וישלימו:

יא קודם שיכתוב את השם הנכבד והנורא יכין לבו. אם צריך לרוק או לנקות חוטמו יעשה זאת מקודם וינקה את ידיו (ס"ח סי' תתפ"ה) ויקדש את השם ויכתבהו בכוונה זכה וצלולה ולא יפסיק בו. ואפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. ומ"מ בדיעבד אם הפסיק והשיב כל שלא הסיח דעתו מן הכוונה כשר:

יב היה כותב ב' או ג' שמות מותר להפסיק ביניהם ומשיב שלום לכל אדם (נימוקי יוסף) וכשיחזור לכתוב צריך לקדש מחדש את השם שהוא רוצה לכתוב. אבל לא ירוק אפי' בין שם לשם (ס"ח שם):

יג אותיות השם יש לדקדק גם בס"ת לכתבן כסדרן דוקא. אבל בדיעבד כגון שאירע קלקול באות הראשון שצריכין לכתוב אות אחר במקומו נראה לי דיש להתיר בס"ת (ע' חקירה י'):

יד שכח לכתוב את השם כולו תולה אותו בין השיטין אבל מקצת השם בשיטה ומקצתו תלוי פסול. והנטפל לשם מאחריו יש להכשיר בדיעבד אם נמצא תלוי (ב"ח וט"ז):

טו מותר לכתוב את השם על מקום המחק (פי' שמחק כשהדיו היתה עדיין לחה או שנתיבשה ומוחקו במים וכדומה) ועל מקום הגרד (פי' שגרד כשהדיו נתיבש) וגורד עדיף ממוחק (אם לכתוב את השם על המטלית ע' סי' י"א סעי' י"ג):

טז אותיות השם וגם הנטפלין לאחריו. לכתחלה צריכין שיהיו כולם בתוך הדף ולא יצא מהם כלל חוץ לדף ובדיעבד כשר:

יז יש אומרים שיש להדר שלא לכתוב את השם בסוף העמוד (ב"י בשם הגהמי"י) ואם נקל לו יעשה כן. אבל אין להאריך או לדחוק את האותיו' בשביל זה. וטוב יותר שיהא השם בסוף מלדחוק או להרחיב את האותיות (בית אהרן):

יח יש סופרים זהירים שלא לכתוב שם קודש בלי טהרת הגוף ונכון הוא. ולפעמים משום זה כותבין יריעה שלמה ומניחין פנוי מקום השמות לכתבן אח"כ לכשיטבלו במקוה טהרה וגם זה נכון. אך לעשות כן בכל הס"ת יש לחוש מחמת שכל הכתב נתישן קצת והשמות יהיו בכתב חדש יהי' נראה כמנומר. ואין לעשות כן (ע' בס' מלא"ש כלל ט' ס"ק ל"ב):

סימן יא

איסור מחיקת השם. ובו י"ח סעיפים:

א כתיב בעכו"ם ואבדתם את שמם מן המקום ההוא וכתיב בתרי' לא תעשון כן לה' אלהיכם. אמרו רז"ל מכאן אזהרה למוחק את השם. שאם מוחק אפי' אות אחת מן השמות הקדושי' והטהורים שנקרא בהם הקב"ה (שיתבארו בסעי' ה') הרי הוא עובר בלאו מן התורה וחייב מלקות. אם נמחק מקצת השם מאליו או ע"י אדם שוגג או מזיד אפ"ה אסור למחוק את הנשאר (בני יונה):

ב אפי' שם שנכתב בטעות שכתבו במקום שאין מקומו. ואפי' כתבו שלא לשם קדושה (ע' חקירה י"ג) ואפי' נעשה ע"י חק תוכות דלא הוי כתב לענין ס"ת ת"ו. ואפי' אינו בכתב אשורית אלא בכתב נכרי. ואפי' נעשה ע"י תפירה או אריגה או במיני צבעונים. יהיה באיזה אופן שיהי' ועל כל דבר שיהי' בכל מקום שהוא. כל שנעשה בכוונת השם דהיינו שהכותבו או העושה אותו ידע שזהו שמו של הקב"ה כל המקלקל אות אחת ממנו עובר בלאו וחייב מלקות:

ג אפילו אינו מקלקל את האות שבשם אלא שחותך אות א' שלם מן השם גם זאת בכלל מחיקה היא כיון שהשם נחסר עי"ז:

ד אפילו נקודה אחת דקה כל שהוא אסור למחוק מן השם. לכן אם נון או כ"ף פשוטה דבוקה לאות אחת מן השם המכוון תחתי'. כשהוא גורד את הרגל להפרידם יזהר שלא יגע הסכין בנקודה האחרונה הדבוקה. אלא יניח משהו להתרחק מגרידת השם (הרמ"ע)

ואם נטף שעוה או חלב על השם אל יסירהו בצפורן פן יתקלף קצת מן השם עמו. כיצד יעשה יחמם היטיב את הגויל מבחוץ נגד הנטיפה ויוסר בלי דבוק מן הכתב (שער אפרים):

ה עשרה שמות הקדושות הן. שם ההויה. ושם אדנות. אל. אלוה. אלהי. אלהים. שדי. צבאות. יה. אהיה. אבל שאר הכינויין שמשבחין בהן את הקב"ה כגון הגדול הגבור והנורא הנאמן האדיר וחזק האמיץ העיזוז חנון ורחום קנא ארך אפים ורב חסד הרי הן כשאר כתבי קודש ומותר למחקן לצורך תיקון. שאינן משמותיו אלא על שם פעולותיו:

ו כתב אל מאלהים יה מהשם הויה אינו נמחק כיון שהן שמות במקום אחר אבל אם כתב ש"ד משדי צ"ב מצבאות נמחק. ולאו דוקא צ"ב אלא כל שלא גמר את השם נמחק (ריטב"א וגם במ"ס איתא צבא מצבאות) וא"ד מאדני וא"ה מאהיה י"א דנמחק וי"א דאינו נמחק. ויש להחמיר. והשם שכותבים בסידורים ב' יודי"ן ווא"ו על גביהן מותר למחוק אם הוא לצורך גדול:

ז אותיות הנטפלות להשמות לפניהם כגון למ"ד מן לה' כ' מן כה' מותר למחוק אותן. אבל האותיות הנטפלות לאחריהן כגון ך' של אלקיך וכ"ם של אלקיכם אסורים לימחק מפני שכבר קדשם השם ואפי' אם אינם שייכים במקום הזה כגון שהי' צריך לכתוב אלקים וכתב אלקיך או שהי' צריך לכתוב אלקיהם וכתב אלקיכם אף שכאן אין להם שייכות להשם מ"מ כיון שבמקום אחר יש להן שייכות להשם קדשום השם ואסורין לימחק (עה"ג סי' צ"ה ונוב"ק סי' ע"ו) אבל אם הטפיל אות שאין לו בשום מקום שייכו' להשם כגון שהטפיל ק' או פ' וכדומה לא מקרי נטפל להשם ונמחק (הרמ"ע) (וע"ל סי' י"ב סעי' ז'):

ח לקדור (פי' לחתוך) את השם שלם עם הקלף מן היריעה גדולי הראשונים ז"ל אוסרין מפני שאין זאת כבוד השם. והורו בטעות יתרון שם לגנוז את כל היריעה. ועתה בהרבה מקומות נוהגין הסופרים בטעות יתרון שם בין שכתב את השם שני פעמים בין שכתב שם שאין כאן מקומו קודרין אותו מן היריעה עם איזה תיבות או עם כל הפסוק ומניחין מטלית תחתיו וכותבין על המטלית את החסרון (וע"ל סי' י"ח) ויש להם על מה שיסמוכו. אבל אם אין השם מיותר אלא שרוצין לקדרו בשביל טעות אחר כגון ששכח שאר תיבות וצריך להכניסן בין השמות ואי אפשר להכניסן אם לא שיקדור את השמות השייכים שמה זהו ודאי אסור (יד אלי' ובני יונה) ובמקום שאין מנהג גם ביתרון שם אין להתיר:

ט אם כתב את השם כפול. במקום שנוהגין לקדרו כמ"ש, קודרין את השני כי הראשון כדין נכתב. וכן הדין בשאר תיבות כפולות שמוחקין את השני'. ואם עבר וקדר את הראשון נראה לי דכשר:

י כשקודרין את השם גונזין אותו במקום המשומר שלא יבא ח"ו לידי בזיון. ויש לגונזו בכלי צלוחית ולא כמו שעושין קצת שדובקין אותו בדלתי ארון הקודש דזה אינו נכון כלל (מלא"ש בשם הרשב"ש ונ"ש):

יא לקלוף את השם אסור בכל מקום משום דחיישינן פן יגע בו ח"ו ויבא לידי מחיקה ואעפ"י שהוא אומן זריז אסור לו לסמוך על זריזותו כי אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' בחשש מחיקת שמו הנכבד והנורא. גם לפעמים הדיו מובלעת בעובי כל הקלף ונמצא פוגע בשם עצמו (תשב"ץ) ואם עבר וקלף את השם בענין שתחתית הקלף נשאר אסור לכתוב תיבה אחרת על מקומו משום דהשם קנה מקומו ותפס קדושתו מעבר לעבר (תוס' ערכין דף ו. ד"ה יגוד):

יב לקדור או לקלוף קצת אותיות מן השם או מן הנטפלות לאחריו פשיטא דאסור דזה הוי כאלו מחקן כמש"ל סעיף ג':

יג אין כותבין שם על המטלית משום דחיישינן שמא ברבות הימים יפרד ויפול המטלית ויבא השם לידי בזיון ח"ו. ויש מתירין. ועכ"פ צריכין ליזהר שלא לכתוב חצי השם על המטלית וחציו על היריעה אפי' בענין שמותר בשאר תיבות כמש"ל סי' י"ח:

יד שם קודש אסור לשנותו לחול. כגון שהיה צריך לכתוב ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי. ושכח לכתוב שתי תיבות אל יוסף והתחיל לכתוב את השמות הקדושות אל שדי. ולאחר שכתב את השם אל לשם קדושה נזכר שדלג שתי תיבות אל יוסף. ורוצה לכתוב עתה תיבת יוסף והשם אל יקרא אל בסגול. אסור לעשות כן:

טו מעשה בסופר שבפסוק ויאמר ה' אלקים אל הנחש דילג את השם אלקים ונסתפק אח"כ מה היתה כוונתו בכתבו תיבת אל אם היתה כוונתו רק לתיבת אל ואת השם אלקי' שכח לגמרי. או אולי היתה כוונתו לכתוב את השם וכתב שתי האותיות אל ושכח וכתב הנחש. והורה המורה כי למחוק תיבת אל אינו רשאי שמא קדשו ולמחוק תיבת הנחש ולהשלים את השם לשתי אותיות אלו ג"כ אינו רשאי דשמא לא קדשו ע"כ יקדר תיבת אל ויכתוב מחדש את השם הקודש:

טז כבר כתבנו (בסי' י' סעי' ו') דשם שאינו קודש אסור לקדשו. עבר וקדשו בין בשוגג בין במזיד אסור במחיקה וצריכין לקדרו מן היריעה (ע' חקירה י"ב וע"ע בחקירה י"ג אם במקום שצ"ל לאלהיהם חול נמצא כתוב לאלהים):

יז לכתחלה אסור לכתוב שם שלא בספר משום דיוכל לבא לידי בזיון. ולכן נזהרין שלא לכתוב שם באיגרת. ויש נזהרין אפי' בתיבת שלום שלא לגמור כתיבתו. אבל רוב העולם אין נזהרין בזה:

יח כלי שהיה כתוב עליו או חקוק בו שם קוצץ מקום השם וגונזו:

סימן יב

הטועה בשם או שאירע בו איזה קלקול איך לתקן. ובו י"ח סעיפים:

א הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת. ונמצא השם כתוב אלא שלא לשם קדושה והרי הוא פסול נראה לי דאין למחקו אלא לקדרו:

ב היה צריך לכתוב יהודה וגם נתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דל"ת יתלה את הדל"ת למעלה. ועכשיו שלא נהגו בתליה ויש לחוש פן גם כשתהא הדל"ת תלויה יקרא הקורא את השם כאשר הוא ע"כ לאחר שתלה את הדל"ת יגרוד את הה"א ויכתוב ד"ה ואח"כ יגרוד את הדל"ת התלויה:

ג אבל אם נתכוין לכתוב את השם וכתבו במקום שהיה צריך לכתוב יהודה אסור לתלות את הדל"ת (כי בתליית הד' הרי הוא מוחק את השם) ואפי' אם נזכר מיד לאחר שכתב י"ה ורצה להשלי' עליו תיבת יהודה אסור לו לעשות כן. כיון דגם אותיות י"ה אינן נמחקין ואפי' בדיעבד אם עשה כן אסור לקיימו אלא צריך לקדרו:

ד היה צריך לכתוב את השם וקדשו וטעה וכתב יהודה עושה מן הדל"ת ה"א ומוחק את הה"א האחרונה. יש אומרים דדוקא מתחלה יעשה מן הדל"ת ה"א ואח"כ ימחוק הה"א האחרונה (פרח שושן כלל ב' בשם מהר"ל) וי"א דלא שנא אף אם ימחוק תחלה ה"א האחרונה (הרמ"ע):

ה ואם נמצא כן בס"ת במקום שצריך להיות השם כתוב יהודה ואין יכולין לעמוד על הבירור מפי הסופר אם קדשו או לא יש להחמיר מספיקא. ואין תקנה לעשות מן הדל"ת ה"א כי שמא לא קדשו הסופר אלא שבכוונה כתב תיבת יהודה (ולא אמרי' בכה"ג קידושו וגימורו באים כאחד כדלעיל סי' י' ס"ח) וגם לגרדו כלו אין תקנה כי שמא כוון לקדשו וא"כ י"ה אינן נמחקין. ולכן אין תקנה אלא לסלק את היריעה או לקדור את התיבה (ע' חקירה י"ג):

ו ואם בהיפוך. במקום שצ"ל יהודה נמצא כתוב השם הוי"ה ב"ה (ואין הסופר לפנינו) נ"ל לתלות את הדל"ת. או למחוק הה"א ולכתוב ד"ה. אבל אם במקום שצ"ל יהיה נמצא כתוב שם הוי"ה ב"ה נ"ל להחמיר (ע' חקירה הנ"ל. ושם יבואר אי"ה ג"כ אם במקום שצ"ל לאלהיהם שהוא חול נמצא כתוב לאלהים):

ז אם טעה והוסיף אות בשם. כגון שכתב בשם הויה ה"א הראשונה כפולה מותר למחוק את הכפולה וגם האותיות שלאחריה. כי מיד שניתוסף אות שאין לו שייכות להשם

מופסקת הקדושה מכאן ולהלאה לענין איסור מחיקה (בני יונה) ואם הוסיף בראש השם כגון שכתב שני יודין מוחק את הראשונה והשם ישאר בקדושתו (הרמ"ע):

ח אם נמצא שם אדני מלא וא"ו יגרוד את הוא"ו וימשיך את הדל"ת לקרבה אל הנו"ן ואין בזה משום מוחק את השם כי וא"ו זו לא נתקדשה כיון ששם זה אינו רק ד' אותיות (א"ר סי' קמ"ב סק"ג בשם גליון מג"א. וכפי הנראה כוונתו לדברי עטרת זקנים שבסי' קמ"ג) וה"ה אם כתב בשם הוי"ה וא"ו כפולה יגרדנה ויעבה קצת את הוא"ו הראשונה ואת הה"א האחרונה:

ט וכן אם חסר אות אחת מן השם אין עוד קדושה על מה שכתוב אח"כ. כגון ששכח את היו"ד משם אלקים מותר למחוק את המ"ם ולכתוב י"ם דהא אין פירוש ושייכות כלל להמ"ם אל מלת אלה וגרע טפי מהנטפלות לאחר השם (זכרון יוסף סי' ט"ז וסי' י"ז) (ואם נמצא כן בס"ת ואין הסופר בפנינו ע' בחקירה י"ג) וכן אם טעה וכתב אלהנו חסר יו"ד מותר למחוק אותיות נ"ו ולכתוב ינ"ו משום דלא חל על נ"ו קדושת השם כיון שעדיין לא היה השם שלם שהיה חסר יו"ד (מהר"ם לובלין ורוב האחרונים ז"ל) וע"ל סי' י"א ס"ז:

י אם נמצא שם אלה חסר וא"ו אין לו תקנה (ט"ז) אלא לגנוז היריעה או לקדור:

יא היה צריך לכתוב אלקיכם ושכח לכתוב את הכא"ף ונמצא כתוב שם אלקים נראה לי דאסור למחוק את המ"ם ולכתוב כ"ם:

יב אם נמצא' יו"ד של השם גדולה יותר מן הראוי עד שנראית כמו ריש"ש קטנה והתינוק קוראה ריש"ש. נראה לי הן אם יגרוד אותה ויכתוב מחדש יו"ד. רק שיהא נזהר בגרירתו שלא תהא בשום פעם צורת יו"ד עלי' (כמש"ל סעיף ט"ז) הן אם יתקן אותה בדיו לשם קדושת השם עד שתקבל צורת יו"ד שפיר דמי. וכל השם בקדושתו. וכן אם נמצאה יו"ד של השם אשר העוקצים שלה ארוכים והתינוק קוראה חי"ת (ע' סי' ח' סעי' ז') אם אפשר לתקנה בדיו יתקנה. ואם בא לגורדה צריך לגורדה באופן שבשום פעם לא יהיה עלי' צורת יו"ד (אם יודי האלפי"ן נוגעין בגג יותר מן הראוי ע' חקירה ה'):

יג אם הך' בשם אלקיך גגה רחב יותר מדאי אם יוכל למשוך את הרגל עד שיהי' כפלים כגגה שפיר דמי. ואם לאו יכול לגרוד מן הגג כמ"ש בסי' ה' סעי' ט'. ויזהר שלא להתחיל את דגרידה מקצה הגג אלא ממקום הסמוך להרגל. מהטעם שיתבאר אי"ה לקמן סעי' י"ז:

יד דיו שנטפה על אות מן השם או שנפסל האות בענין אחר שצריכין לגרוד קצתו או כשאינו די לגרוד מקצתו מפני שיהי' ח"ת וצריכין לגרוד כלו מותר לגרדו או למחקו כדי לתקן את השם דאין זאת דרך מחיקה אלא דרך תיקון (וע"ל סעי' י"ז איך לגרוד):

טו וכן אם נדבקה אות לחברתה יכול לגרוד ביניהן (אם אין בו משום ח"ת ע"ל סי' ח' סעיף ט"ו ט"ז) ויזהר בכל מה דאפשר לגרוד רק הדיבוק ולא באות עצמו (מלא"ש) ואינו צריך אח"כ להעביר בקולמס על השם לקדשו (הרא"ש):

טז וכן אם נמצא נקב בצד אות מן השם באופן שנפסל (ע"ל סי' ז') יגרוד מעט מן האות לעשותו מוקף גויל ואח"כ ידביק טלאי מאחורי הקלף שלא יתראה הנקב. ומה שהוא גורד מעט מן האות לא הוי כמוחק אלא מתקן כיון שעד עתה לא היה כשר ועתה הרי הוא מכשירו (ע' חקירה י"ד):

יז ה"א של השם שכרעה נדבקה לגגה. אם הדיבוק הוא עב קצת בענין שניכר לכל שהיא חי"ת. בין שנעשה כן בשעת כתיבה בין שנעשה כן אח"כ מותר לגרוד את הרגל ולתקנו (הריא"ס) וכיון שנתבאר בסי' ה' שצריך לגרוד את כל הרגל ולא די בגרידת הדיבוק לבד משום דהוי ח"ת. א"כ אם יתחיל לגרוד את הרגל ממעלה למטה הרי מיד כשיפריד קצת תקבל צורת ה"א ושוב אסור לנגוע בה למחוק (דגם שם שנעשה ע"י ח"ת אסור למחקו בסי' י"א ס"א) ומ"מ עדיין פסול משום ח"ת. לכן צריך ליזהר לגרדו ממטה למעלה ויכתוב אותו אח"כ מחדש לשם קדושת השם (הרמ"ע) וכן בכל מקום שצריך לגרוד מאות שבשם צריך ליזהר בזה (ואם הרבה ההי"ן דבוקות כך ע' חקירה ט"ו):

יח ואם לא נדבק ממש אלא שנוגע רק מעט ועדיין נראית כמו ה"א. בזה יש חילוק. שאם נעשה כן בשעת כתיבת ג"כ מותר לגרדו בדרך הנזכר. אבל אם בשעת הכתיבה היה נפרד ואח"כ נדבק מעט. כיון שהיה השם כשר. וגם עתה עדיין נראית כמו ה"א יש להסתפק בו אם מותר לגרדו או לא (ע' חקירה ט"ו):

סימן יג

מדת הס"ת ושיעור הדפין והשיטין. ובו ה' סעיפים:

א אין עושין ס"ת לא ארכו יתר על הקפו ולא הקפו יתר על ארכו. פירוש שצריך לכוין שיהא חוט המקיף יריעות כל הספר (כשהוא תפור וגלול) ארוך כשיעור אורך הספר. וזהו משום מצות זה אלי ואנוהו. שאם יהי' ארוך יותר מדאי או עבה יותר מדאי לא יהיה נאה כל כך (נימוקי יוסף) וכמה הוא ארכו. בגויל ששה טפחים. כמו שהיו הלוחות (מרדכי) והם כ"ד אצבעות ברוחב אגודל בינוני והוא רחב שבעה שעורות בינוניות זו בצד זו בדוחק והן באורך שתי שעורות בריוח (רמב"ם) ובקלף או פחות או יותר והוא שיהי' ארכו כהקפו. וכן אם עשה בגויל פחות מששה טפחים ומיעט את הכתב או יתר על ששה והרחיב את

הכתב הרי זה כמצוה והעמוד שבתוך הספר י"א דמיצטרף להיקף (תוס' והרא"ש) וצריך שיהי' בינוני (שטה מקובצת) וי"א דאינו מיצטרף (רמב"ם) וכן נראה עיקר:

ב אורך כל שיטה (חוץ מדפי השירות) שלשים אותיות כדי לכתוב למשפחותיכם ג' פעמים. ולא תהיה קצרה כדי שלא יהיה הדף נראה כאיגרת. ולא ארוכה יותר על זה כדי שלא יהיו עיניו משוטטות בכתב כשהשיטות ארוכות וטועה בראשי השיטות. והיינו דוקא בכתיבה דקה. אבל בכתיבה גסה הכל לפי הנוי ואין עיניו משוטטות כיון שהכתיבה גסה (הר"ת בשם הר"ח) וכן נוהגין:

ג נהגו במנין השיטין לא פחות ממ"ח כנגד מסעות של ישראל וי"א לא פחות ממ"ב וסימן ה' ב"ם סיני בקודש. ולא יותר מן ס' כנגד ס' רבוא של ישראל. דהתחלת הקדושה היא ממ"ח או ממ"ב ונמשכת עד ס' (ט"ז) ואם שינה לא פסל. ונוהגין עוד לשרטט למטה שיטה יתרה שאין כותבין בה כלל. וגם זאת אינה מעכבת:

ד אין עושין יריעה פחות מג' דפין ולא יותר על ח'. נזדמנה לו יריעה בת ס' ט' דפין לא יחלקנה בענין שיהיו ג' דפין באחת וששה בשניה אלא שיהיו ד' באחת וחמשה בשניה דעיקר הנוי מד' וה' דפין (טור) במה דברים אמורים בכל היריעות שבספר חוץ מבאחרונה. אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחה עושין אותו דף לבדו ותופרים אותו עם שאר היריעות. אעפ"י שאין בפסוק האחרון תיבות כמנין השיטות יעשה אותיות ארוכות ממעלה למטה כדי שתחזיק תיבה אחת ד' או ה' שיטין כדי שיסיים בסוף הדף. ואם יש הרבה פסוקים יכול לכתוב בכל שיטה תיבה אחת כמנין השיטין. וכל זה משום שאי אפשר בענין אחר:

ה כשיגמור את התורה צריך שיגמור באמצע שיטה שבסוף הדף. כדי שע"י זה ידעו הכל סיום התורה. משא"כ אם גמר השיטה. ואם סיים בסוף השיטה יש פוסלין הס"ת (באר שבע) ויש מכשירין (פנים מאירות) וכן נראה עיקר:

סימן יד

שיעור העליון והריוח שבין הדפין ובין השיטין ובין החומשים ובו ח' סעיפים:

א שיעור הגליון למטה ד' אצבעות באגודל (ע' סי' י"ג ס"א) ולמעלה ג' (לפי שאין דרך משמוש יד למעלה כמו למטה). ובין כל דף ודף שנים. לפיכך צריך להניח בתחלת כל יריעה וסופה כרוחב אצבע וכדי תפירה. ונמצא כשתופר היריעות ביחד יהיה בין כל דף ודף בכל הספר רוחב שתי אצבעות. ובין שיטה לשיטה כמלא רוחב שיטה. ובין כל חומש וחומש

ד' שיטין פנויות בלא כתב. ויתחיל החומש בתחלת שיטה חמישית. ויניח בתחלת הספר תורה ובסופו כדי לגלול על העמוד ועוד שתי אצבעות שישארו בין העמוד והדף:

ב ד' שיטין שבין חומש לחומש שהצריכו חכמים למצוה בלחוד הוא ולא לעיכוב. מיהו היינו אם הוסיף או גרע אבל אי לא שביק רוחא כלל מיפסל ס"ת בהכי דלא נפק בין כל חומש וחומש מכללא הפרשיות. הילכך אי לא שבק אפילו רוחא דפרשה פתוחה מוחשת מיפסל ס"ת אפי' בדיעבד:

ג יש אומרים דצריכין ליזהר שלא לסיים חומש א' בדף זה ולהתחיל חומש השני בדף שאחריו אפי' אם יניח פנוי ד' שיטין. אלא צריכין שיהיה סוף חומש זה והתחלת חומש שאחריו בדף א' וביניהם ריוח ד' שיטין (ריצב"א בתוס' ב"ב דף י"ג ע"ב בשם הירושלמי) וכן נכון ליזהר בזה היכא האפשר. אבל בשעת הדחק יכולין לכתוב חומש א' בדף זה וחומש ב' בדף שאחריו רק שיניח ביניהן ריוח ה' שיטין. ואין חילוק בין שיהיו הד' שיטין בסוף הדף או בתחלת הדף או קצתן בסופו וקצתן בתחלתו (תוס' שם ותשב"ץ שם):

ד לא ימעט את הכתב מפני ריוח שלמטה ולמעלה. פי' אם עשה שירטוטין בכל הדף ולא הניח משירטוט העליון ולמעלה כשיעור ג' אגודלין ואי אפשר לו לקלקל כל השירטוטין שעשה ע"כ הוא רוצה למעט בכך השורה העליונה כדי שישאר גליון כראוי. לא יעשה כן שלא יהא נראה ככתב מנומר אלא לא יקפיד על הגליון בדיעבד (ט"ז) ולא מפני ריוח שבין שיטה לשיטה. כגון אם שירטט באמצע הדף שני שיטין שאין ריוח כדי שיעור ביניהם לא ימעט הכתב מפני אותו ריוח (גמ' ופרש"י):

ה ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה. פי' כגון פ' סתומה שצ"ל פתוחה באמצע וכתובה מב' צדדין לא ימעט את הכתב כדי להתחיל בסוף. אלא יזדרז הסופר וישגיח מתחלתו שיהי' לו ריוח כשיעור בלי שיצטרך לדחוק באותיות. ואם אירע לו כן נוהגין הסופרים לכתוב אותיות קטנות. דהיינו שארכן של אותיות מניחין כאורך שאר האותיות ואך רחבן ממעטין. וכן אין ממעטין עובי הקולמס שבקולמס שכותבין שאר האותיות כותבים גם אלו. ובזה חושבים שאינו נקרא שינוי כולא האי:

ו נזדמנה לו בסוף השיטה תיבה בת ה' אותיות לא יכתוב שתים בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא ג' בתוך הדף וב' חוץ לדף. ואם אין מקום כדי לכתוב ג' בתוך הדף יניח המקום חלק. ואפילו תיבה בת ג' אותיות יכול לכתוב ממנה שתים חוץ לדף כיון שעכ"פ מיעוטה בפנים. אבל אם אין בה אלא שתי אותיות לא יכתבנה חוץ לדף. ואפי' אם ב' אותיות הם מתיבה גדולה ונראין כמו תיבה בפני עצמה לא יכתבם חוץ לדף. ויש מתירין בזה (ש"ך) (ובדין אותיות השם ע"ל סי' י' סעיף ט"ז):

ז נזדמנה לו תיבה בת עשר אותיות או פחות או יותר ולא נשאר מהשיטה כדי לכתוב את כולה בתוך הדף. להרמב"ם אם יכול לכתוב חציה בתוך הדף וחציה חוץ לדף כותב. ולהרא"ש גם בזה לא יכתוב יותר מב' אותיות חוץ לדף ויש להחמיר (ש"ך):

ח כל אלו הדברים הנזכרים בשני הסימנים בסתם. אינם אלא למצוה מן המובחר. ואם שינה כשר אפי' כתב תיבה שלמה חוץ לדף בסמוך לכתב השיטה כפי ריחוק תיבה מתיבה. ואפי' ב' תיבות שכתבן בכה"ג כשר. רק שלא ימלא הכתב כל הגליון שבין דף לדף שאז לא ידע הקורא אם לקרות התוספות לתחלת שיטה שבדף השני או לסוף שיטה שבדף הראשון. אבל כל שניכר מקומה בין בתחלה בין בסוף כשר בדיעבד (בני יונה):

סימן טו

דיני פתוחה וסתומה ונונין המנוזרות. ובו ח' סעיפים:

א בצורות פתוחה וסתומה נחלקו הרמב"ם והרא"ש ז"ל. וירא שמים יש לו לדקדק לעשותן באופן שיהיו כשרין אליבא דכולא עלמא. דהיינו בפרשה פתוחה יסיים הפרשה שלפניה באמצע שיטה וישייר בסופה חלק כדי ט' אותיות דהיינו שיהי' שם מקום פנוי שהיו יכולין לכתוב שם ג"פ תיבת אש"ר מאותו הכתב שהוא כותב ובדיע' סגי בשיעור ט' יודי"ן מאותו הכתב. ויתחיל לכתוב את הפרשה הפתוחה בתחלת שיטה שתחתי'. ובפרשה סתומה יסיים הפרשה שלפני' בתחלת השיטה ויניח חלק כדי תשעה אותיות. ויתחיל לכתוב את הפרשה הסתומה בסוף שיטה עצמה. צורות אלו נכונות בין להרמב"ם בין להרא"ש (ע' חקירה ט"ז):

ב אבל אם לא יוכל לכוין בכך. לא יסור משיטת הרמב"ם ז"ל בזה. שהוא כתב שבפרשה פתוחה אם סיים הפרשה שלפניה ולא נשאר לו אלא מעט או אם גמרה בסוף השיטה מניה השיטה השניה בלא כתב ומתחיל הפרשה הפתוחה מתחלת השיטה השלישית. וה"ה אם נזדמן לו כן בשיטה שלפני השיטה התחתונה שבדף מניח השיטה התחתונה חלק. וכן אם נזדמן לו כן בשיטה התחתונה מניח השיטה העליונה שבראש הדף חלק ומתחיל לכתוב בשניה (עט"ז) שנמצא פנוי ביניהן שיטה (ולהרא"ש כל אלו סתומות הן):

ג ובפרשה סתומה. אם בסיום הפרשה שלפני' לא נשאר לו בשיטה כדי להניח את הריוח כשיעור ולכתוב בסוף השיטה תיבה אחת יניח הכל פנוי וגם בראש השיטה השניה יניח מעט ריוח ואם לא היה בסוף השיטה ריוח כשיעור ט' אותיות ישלים כאן בתחלת שיטה שני' כמה שחסר שם עד ריוח שיעור ט' אותיות ומיצטרפין יחד לשיעור סתומה. ואם גמר הפרשה שלפניה בסוף השיטה. מניה בתחלת השיטה השניה כשיעור כל הריוח

ומתחיל לכתוב את הפרשה הסתומה באמצע שיטה (ולהרא"ש זוהי פתוחה) נמצאת אומר שפרשה פתוחה מתחלת תמיד בראש השיטה ופרשה סתומה מתחלת תמיד באמצע שיטה. זוהי שיטת הרמב"ם ועליו סמכו הפוסקים וכתבו שדבריו הם עיקר:

ד אם טעה בפרשיות ועשה במקום פתוחה סתומה או במקום סתומה פתוחה או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה או שכתב כדרכו ולא הניח ריוח במקום שיש פרשה. הרי זה פסול. ואין לו תקנה אלא לסלק את כל הדף. וי"א דמותר לתקנו כמו בשאר טעיות. וכן נהגו הסופרים לתקנו אם אפשר לגרוד שלא יפגע בשם. אבל אין לחתוך את השם ולעשות נקבים ביריעה (כמ"ש בסי' י"א ס"ח) ויש להסופר לכוין ביותר שאפשר כשהוא חוזר וכותב שיעשה האותיות כאותן שבס"ת דלא ליהוי כמנומר (ט"ז) אם הניח חלק באמצע מקום שאינו ראוי לכתיבה כגון שיש שם תפר או קרע. ואפי' יש שם מטלית תחתיו למי שאינו כותב על מטלית. שניכר שלא הניח המקום הלק בכוונה לעשותו פרשה. אפשר דיש להקל (בני יונה):

ה אעפ"י שאנו תופסים לעיקר שיטת הרמב"ם ז"ל בעניני הפרשות כמו שכתבנו. מ"מ אם נמצא ס"ת שאינה כתובה לפי שיטתו אין לנו לפסלה. בין שנמצא שינוי בצורות הפתוחות והסתומות או שנמצא שינוי במה שמנה הרמב"ם שצריך להיות שם פתוחה או סתומה ואינה פרשה כלל. בכל ענין אין לפסול בדיעבד. כיון שבקצת מקומות יש לגדולים סברות אחרות בזה. א"כ אפילו במקום שאין נמצא חולק על הרמב"ם י"ל שאותה ס"ת היתה כתובה עפ"י איזה גדול שהוא חולק על הרמב"ם. ומ"מ היינו דוקא כשנמצא' ס"ת שאינה כתובה לפי דברי הרמב"ם. דיש לתלות ולומר שנכתבה עפ"י איזה גדול אחרי אבל אם ידוע שהוא טעות סופר שטעה ושינה מדברי הרמב"ם במקום שאין שום פוסק חולק עליו. נראה דפסולה היא אף בדיעבד (ש"ך):

ו הא דמכשירינין צורות הפרשיות שלא נכתבו לפי דעת הרמב"ם. מ"מ צ"ל שכל התורה תהא כתובה כך. שלא תהינה הצורות סותרות זו את זו. דהיינו שיקח צורח אחת פעמים לפתוחה כרמב"ם ופעמים לסתומה כרא"ש. דבזה ודאי פסול הס"ת (בני"ו):

ז בפסקא של ויהי בנסוע הארון צריכין לעשות שתי נונין מנוזרות. ונחלקו הפוסקים בענינם. והעיקר הוא להלכה ולמעשה שיש לעשותן בריוח שבין הפרשיות ואי משום שממעטין בשיעור ריוח הפרשה. יש להניח אחרי כלות מן המחנה שהיא לפני ויהי בנסוע באמצע השיטה ריוח כדי ט' אותיות. ואח"כ הנון המנוזרת. ואח"כ שוב ריוח ב' או ג' אותיות ואח"כ יתחיל ויהי בנסוע באותה שיטה כדין סתומה. ואחר כלות אלפי ישראל יניח ג"כ ריוח כמו ב' או ג' אותיות. ואהב נו"ן מנוזרת ואח"כ ריוח ט' אותיות

באותה שיטה ובראש השיטה השני' יתחיל פרשת ויהי העם וגו'. ובזה יוצא מידי כל החששות (נוב"ק סי' ע"ד וכ"כ בבני"ו ובמנחת שי דלא כמ"ש מהרש"ל להפוך הנו"ן של בנסוע והנו"ן של כמתאוננים):

ח צורת הנונין האלו. יש שמניחין הנו"ן כמות שהיא רק שמהפכים רגלה לאחור כזה %. ויש שמהפכין כל הנון לאחור כזה % (שתי הצורות הביא באור תורה והוא הסכים לצורה השני' אבל בבני"ו הסכים לצורה הראשונה) ואם לא עשה כלל הני נוני"ן יש להכשיר את הס"ת בדיעבד (תשו' מהר"ם לובלין. ובני"ו. דלא כמהרש"ל) (ע' חקירה י"ז):

סימן טז

צורות השירות ושאר דקדוקים. ובו ז' סעיפים:

א שירת הים מניחין לפניה שיטה שלמה פנויה. ואח"כ כותבין את השירה בשלשים שיטות. שיטה ראשונה כדרכה. ושאר השיטות אחת מניחין בה ריוח בב' מקומות ונמצאה השיטה חלוקה לשלש ושני הרוחים ביחד יהיו שיעור סתומה ואחת מניחין באמצעה ריוח כשיעור סתומה. והיא ריוח כנגד הכתב וכתב נגד הריוח. ולאחריה מניחין ג"כ שיטה שלמה פנויה. ונוהגין שבתחלת הדף שכותבין עליו שירה זאת כותבין חמש שיטין. שיטה הראשונה בראש הדף מתחלת הבאים. שיטה שני' ביבשה. שיטה ג' ה'. שיטה ד' מת. שיטה ה' במצרים. וכן למטה מהשירה ה' שיטין. והתחלתן. ותקח. אחריה. סוס. ויצאו. ויבאו. וזהו רק למצוה ולא לעיכוב:

ב שירת האזינו מניחין ג"כ לפניה ולאחריה שיטה שלמה פנויה. וכותבין את השירה בשבעים שיטין כל שיטה חלוקה לשתים בשיעור סתומה. ונוהגין שבתחלת הדף כותבין ששה שיטין. והתחלתן. ואעידה. אחרי. הדרך. באחרית. להכעיס. קהל. ולמטה ה' שיטין והתחלתן. ויבא. לדבר. אשר. הזאת. אשר. וגם זהו רק למצוה ולא לעיכוב:

ג כתב השירה כשאר הכתב או שכתב פרשה אחת כשירה פסול. ודוקא שכתב השירה כשאר כתב בלא פיזור. אבל אם שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסל. ובלבד שתהא שירת הים אריח ע"ג לבינה. ושירת האזינו אריח ע"ג אריח:

ד יש עוד דברים שנהגו בהם הסופרים כמו שהעתיקו איש מפי איש כמו באותיות הגדולות והקטנות והנקודות והמשונות. וכל אלו למצוה ואם שינה לא פסל. ויזהר בנקודות שלא תהא בהן צורת יו"ד או אחד משאר גלמי אותיות (תשו' הרמ"ע סי' ל"ח):

ה יש סופרים מדקדקין לכתוב בי"ה שמ"ו בראש העמוד. פירוש ב' דבראשית יו"ד יהודה אתה. ה' הבאים אחריהם (בפ' בשלח קודם השירה) ש' שמר לך (בפ' כי תשא) וי"א שני

השעירים גרלות (אחרי מות ט"ז ח') וי"א שמר ושמעת (בפ' ראה) מ' מה טבו. וי"א מוצא שפתיך (בפ' תצא) ו' ואעידה בם. ובדיעבד אם לא כתבן כן אינו מעכב. אבל מה שנהגו קצת לכתוב בראש כל עמוד וי"ו וקורין אותו ווי העמודים יש לבטל שלא לעשות כן. כי מתוך כך באים לידי קלקול שמרחיבים ומקצרים אותיות שלא כרת. ואפילו מי שיוכל לכוין שלא יצטרך להרחיב ולקצר באותיות יש לו למנוע מלעשות כן. מפני שממנו ילמדו אחרים לעשות ג"כ כמוהו והם לא יוכלו לכוין וירחיבו וירחקו באותיות כאות נפשם (בני יונה):

י ס"ת המנוקד פסול. משום דקימ"ל יש אם למסורה וכיון שמנוקד אין כאן אלא מקרא. ואפי' הסירו ממנו הניקוד מ"מ פסול. כיון שנראה כונת הסופר שלא היה חושש למסורה אלא למקרא ולשם זה כתבו והוי כמזויף מתוכו (ט"ז) אבל אם היה הס"ת כבר כתוב בהכשר ואח"כ עשו בו נקודות או סימני טעמים מהני בהן גרידה כמו בשאר טעיות (בל"י ונוב"ת סי' קע"ב) וכן ס"ת שיש בו פיסוק פסוקים בדיו פסול. מיהו י"א דבזה יש תקנה לגרוד אף אם נעשה מתחלה כך (ט"ז) וי"א דגם בזה אין תקנה (בני יונה):

יא ולכתחלה אין להניח הפסק בין פסוק לפסוק יותר מבין תיבה לתיבה אפי' אויר חלק בלא דיו. אך בדיעבד כל שאין בו כשיעור פרשה כשרה. ויש שמניחין הפסק מעט אף לכתחלה ואין לגעור בהם כי יש להם על מה שיסמכו (בני"ו) ומ"מ יזהרו שלא להניח ריוח כמו שתי אותיות (כי לדעת הר"ת זהו שיעור סתומה עי' ב"י סי'. ער"ה) (מלא"ש):

סימן יז

דין תפירת ס"ת. ובו ז' סעיפים:

א תופרין יריעות הס"ת זו בזו. והלכה למשה מסיני שאין תופרין אותן אלא בגידים של בהמה או חיה טהורה. ואם תפרן שלא בגידין או בגידי טמאה פסולה עד שיתירה ויחזור ויתפור כהלכה. אין לקנות גידין מעכו"ם משום דאיכא למיחוש שמא מבהמה טמאה הם. וצ"ע אם מותר לתפור בגיד הנשה מפני שאינו מותר בפיך (בני יונה) ונ"ל להחמיר:

ב לוקחין הגידין שהן בעקב בהמה וחיה שהם לבנים. ואם הם קשים מרככן באבנים עד שיעשו כפשתן וטוין אותן ושוזרין אותן ובהם תופרין התפילין ויריעות ס"ת (רמב"ם) וטוב לתפור בגידי שור:

ג כשתופרין את היריעות אין תופרין אותן מתחלתן ועד סופן אלא מניח מעט מלמעלה ומעט מלמטה בלא תפירה כדי שלא תקרע היריעה באמצעה כשיגלול אותה. וכל השאר יהיה תפור. והתפירות מבחוץ. ובדיעבד אם לא שייר הקצוות בלי תפירה כשר (הר"ן):

ד יש נוהגין לדבק מטליתים מאחורי התפר למעלה ולמטה כדי לחזק יותר ויש מפקפק בזה. ועכ"פ יזהרו שלא ידביקו אותן בקצוות של היריעות ממש אלא ישאר למעלה ולמטה שיור בלי תפירה ובלי מטלית. ואין צריכין לאלו המטליתים דבק כשר כיון שאינם אלא לתוספות חיזוק. ומ"מ לכתחלה יש לדקדק גם בהן ליקח דבק כשר (בני"ו בשם אמרי נועם):

ה מחברים להס"ת שני עמודים אחד בראשו ואחד בסופו והגליון ששייר בראשו ובסופו יכרוך על העמודים ויתפרנו ג"כ בגידין דוקא. וישאר בין העמוד להדף שתי אצבעות. ואסור לדבק את היריעות בדבק סביב העמודים. כי לאחר ימים רבים יתיבש הדבק ויתפרדו העמודים (בני"ו בשם אמרי נועם):

ו אם נקרעה התפירה בין שתי יריעות. אם נשאר הרוב תפור קורין בו אפי' לכתחלה. ואם לאו אין קורין בו. ואפי' אם כבר הוציאוהו מחזירין אותו ומוציאין ס"ת אחר. ואם אין ס"ת אחר. אם הקרע הוא בזה החומש שצריכין לקרות בו אין קורין אלא א"כ נשארו לכה"פ חמשה תפירות. אבל אם הקרע הוא בחומש אחר קורין בו אעפ"י שלא נשארו רק שתי תפירות:

ז אם יריעה אחת אינה תפורה עם הס"ת אפי' מונחת עמו אין קורין בו:

סימן יח

דין נקרעה היריעה עצמה. ובו ט' סעיפים:

א ספר תורה שנקרעה בו יריעה למעלה או למטה. אם נקרע רק הגליון ולא הגיע הקרע עד לכתב מותר לקרות בו לכתחלה אעפ"י שלא תפרו. ומ"מ לכתחלה יש לתקנו. ואם הקרע הולך בין האותיות אפי' של שיטה אחת אסור לקרות בו עד שיתפרהו. וגם אם נכנס לתוך שתי שיטין מהני לי' תפירה. אבל אם נכנס לתוך ג' שיטות לא מהני תפירה אלא צריכין להחליף את היריעה. במה דברים אמורים בישן שאין עיפוצו ניכר ומגניא בכך אבל אם ניכר הגויל שהוא מעופץ תופר אפי' קרע שבתוך ג' שיטות. ובס"ת דידן אפי' בישן תופר אפי' קרע שבתוך שלש שיטות דכיון שהקלפי' לבנים וגם הגידים לבנים אין התפירות ניכרות כ"כ:

ב ואם הקרע הוא ביותר משלש שיטות לעולם אין תופרין אלא מחליפין את היריעה. ואפי' אם הקרע רק בין דף לדף אלא שאם היה כן בכתב היה נכנס ליותר מג' שיטין אין תופרין:

ג כל התפירות הנזכרות צריכות להיות דוקא בגידין. והא דמהני תפירה דוקא בשלא נתקלקל אות אבל אם נתקלקל או נחלק איזה אות לא מהני תפירה. וצריכין ליזהר כשתופרין שלא לתחוב את המחט לתוך הכתב אלא חוץ לכתב:

ד י"א דבכל מקום שמותרין לתפור את הקרעים מותרין ג"כ לדבקן ע"י מטלית קלף. וצריך לזה דבק כשר (דהיינו שנעשה מבהמה חיה ועוף הטהורי) ויש מקילין עוד יותר שאפי' במקום שאסור לתפור מהני דיבוק מטלית. ויש לסמוך על זה בשעת הדחק. וגם בדיבוק מטלית צריכין ליזהר אם לא נתחלק איזה אות שאם נחלק איזה אות לא מהני מה שמדבקו מאחוריו:

ה ונוהגין עוד הסופרים שאם יש נקבים בקלף או לעת הצורך שחותכין מן היריעה איזה טעות ונשאר נקב מדבקין שם מטלית מבחוץ ומתקנין אותו יפה יפה וכותבין על המטלית מה שחסר. ויש אוסרין. והמחמיר לעצמו בס"ת שלו הרי זה משובח ותבא עליו ברכה. אבל המנהג פשוט להתיר ויש להם על מה שיסמוכו:

ו ובלבד שיכתוב כל האות על הטלאי. אבל אם כתב מקצת אות על היריעה ומקצתו על הטלאי פסול. ולא עוד אלא אפי' אם כתב כל האות כולו על היריעה אלא שמקצת הדיו מצד האחד של האות עובר גם על הטלאי לא מהני הקפת הגויל שבטלאי להאות שנכתב על היריעה אלא צריך להיות מוקף גויל ביריעה עצמה בלא טלאי. והאות הנכתב על הטלאי צריך להיות מוקף גויל בטלאי עצמו בלא היריעה:

ז גם צריכין ליזהר מאוד לדבק תחלה את המטלית היטב ואח"כ לכתוב עליו ולא לכתוב עליו תחלה ואח"כ לדבקו. וכן אם היה כתוב עליו ונפרד לא מהני לדבקו עם הכתוב עליו (וע"ל סי' י"א סעיף י"ג):

ח כשצריכין לתקן ס"ת בדיבוק מטלית אעפ"י שהס"ת מגולילין אין איסור לתקנה מבחוץ בקלף (ואם מותר לחתוך מן הגליונות כדי לתקנו ע"ל סי' כ"ה ס"ג):

ט ס"ת שבלו ממנה יריעות ובא להחליפם. אעפ"י שלא בלו ממנה אלא אחת או שתים צריך להחליף שלש. לפי שאי אפשר שיהיו אותן שהוא מחליף דומות לגמרי לכן צריכין שיהיו לפחות שלש דומות. ודוקא ביריעה שבלתה שכל הספר הוא ישן ואם תהיה יריעה אחת חדשה הו"ל מנומר. אבל אם בתחלת כתיבה נפסלה יריעה אחת או שתים אין כאן מנומר ואינו צריך לסלק רק אותה שנפסלה (ביאור מרדכי בסופו) ומה שהוא מחזיר יהא כמדת כתב הראשון. וטוב שהסופר הראשון יכתבם אם אפשר (ש"ך):

סימן יט

שאסור להשהות ס"ת שאינו מוגה ודיני הגההו. ובו ו' סעיפים:

א ספר תורה (וה"ה שאר ספרים) שאינו מוגה אסור להשהותו יותר משלשים יום. משום שנאמר אל תשכן באהליך עולה. אלא יתקן או יגנוז. ואין להגיה שום ספר עפ"י הסברא כ"א בראי' ברורה שיש בו טעות:

ב ס"ת שנמצא בו ג' טעיות אסור לקרות בו עד שיגיהנו. כי היא מוחזק במוטעה ואם נמצא טעות א' והגיה וכן שני ושלישי והוגה בינתים עד שלא היו ג' טעיות יחד אין צריכין להגיה כולו וכן נוהגין (בני"ו עפ"י ספרי זוטא) מיהו אם נמצאו טעיות הרבה עד שהן פ"ה אעפ"י שהוגהה בינתים אפשר שנכון להגיה כולו (שם) י"א שאם נודע שהגיה אותה מגיה מומחה אפי' נמצאו אח"כ כמה טעיות א"צ עוד להגיה אלא מתקן מה שנמצא והכי נהוג (שם בקצור):

ג ס"ת שיש בו ג' טעיות בכל דף ודף יתקן. אבל אם היו ד' יגנז. ואם היה רוב אותיות הספר מוגה והשאר יש בו ד' טעיות בכל דף. ונשאר אפי' רק דף אחד מאותו השאר המשובש בלא ד' טעיות הרי זה יתקן. ודוקא אם מתחלה נכתבה כך בלא ד' טעיות אבל אם נכתבה בד' טעיות והוא רוצה להחליף יריעה אחת שיהא דף אחד שבה מציל לתקן על ידו כל הדפים לא מהני (תוס' והרא"ש):

ד במה דברים אמורים שכתב את המלא חסר לפי שהוא גנאי לתלות כל כך ביני שיטי. אבל אם כתב את החסר מלא אפי' יש בכל דף ודף כמה טעיות יתקן. לפי שאין הגרידה גנאי כמו התליה. וכשגורד ירחיב קצת האות שלפניו והאות שלאחריו שלא ירא מקום הגרד הפסק בתיבה שתהא נראית כשתים. וע"ל סי' י"א סעי' ט' דכשגורדין את היתרון גורדין את השני:

ה טעה ודילג תיבה או יותר יכול לתלותה בין השיטין אבל לא בריוח שבין דף לדף:

ו אם דילג שתי שיטין או שלש נהגו הסופרי' לתקן אף לכתחלה לגרוד כמה שיטין וגם למעט הכתב כדי להכניס הדילוג (וע"ל סי' י"ד סק"ד) אבל יותר משלש אסור לכתחלה לתקן משום דמחזי כמנומר רק יסלק את היריעה. אך בדיעבד אם עבר ותיקן אין בידינו לפסול ס"ת (משאת בנימין ועוד פוסקים):

סימן כ

דיני כתיבת תפילין. ובו ה' סעיפים:

א מצות תפילין שיכתוב ארבע פרשות שהן קדש לי כל בכור עד למועדה. והיה כי יבאך עד כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים. שמע עד ובשעריך. והיה אם שמע עד על הארץ. וכבר נתבאר בסי' ט' שצריכין לכתוב אותן דוקא כסדרן. של ראש כותבין כל פרשה בקלף מיוחד ושל יד כותבין כל הארבע פרשיות בקלף אחד. ואם כתבן על ארבעה קלפים כשר. והמנהג לדבקן בדבק שיהא הכל כקלף אחד. ויזהרו שיהא דבק כשר:

ב נהגו כמנין השיטין עפ"י הקבלה. בשל יד שבע בכל פרשה ובשל ראש ארבע בכל פרשה ואם שינה לא פסל. ויזהר מאוד לעשות את השורות שוות שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת:

ג הסופרים הקדמונים הזריזים היו עושין ג' מיני קלפים לשל ראש. העב היותר לכתוב בו פ' שמע שהיא הקטנה. והדק ממנו לפ' והיה כי יבאך שהיא יותר גדולה. ולפ' קדש ולפ' והיה אם שמע שהן ארוכות עושים קלף דק מאוד. ובזה יתמלאו הבתים בשוה וזהו נוי תפילין. וקצת סופרים אעפ"י שעושין את הקלף בעובי אחת מתקנים זאת בענין זה שעושין כל הקלפים של הפרשיות מדה אחת ארכן ומניחין גליונות בסוף הפרשיות הקצרות (כ"כ הלבוש. אבל בזמנינו כמדומה שגם זאת אינם עושים ולית מאן דחש לה):

ד צריך להניח חלק למעלה כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור כא"ף וצדי"ק פשוטה ושיהיו גם הן מוקפות גויל. וכשל יד שכותבין הארבע פרשיות בקלף אחד. יהיה ריוח גליון בין פרשה לפרשה כמו כ' טתין או פ' וט' מאותו כתב (ב"ש) ובתחלה וסוף אינו צריך להניח רק משהו הקפת גויל לאותיות. אך הכופרים נהגו להניח קצת יותר למצוה. וי"א שצריך בתחלה כדי לגול היקף. וכן י"א האם יש לו כ"כ קלף צריך ליזהר שיניח גם בסוף כדי לגול היקף:

ה לכתחלה יכתוב כתיבה גסה קצת. וגם הקוין הדקין שבאותיות אל יעשה אותן דק ביותר אלא יעבה אותן קצת שלא יהיו נמחקים מהרה. וכן מצוה ליפותן מבפנים שהרי הבהמ"ק הי' מצופה זהב מבפנים. עפ"י הקבלה צריך לעשות דל"ת דאחד גדולה כמו ד' דלתי"ן קטנות:

ו יעשה פרשיותיהן פתוחות חוץ מפרשה אחרונ' הכתובה בתורה שהיא והיה אם שמע שיעשנה סתומה. ולכן נהגו בקצת מקומות שפרשת קדש לי. והכ"י. ופ' שמע מתחילין בראש שיטה. ובסוף קדש לי ובסוף והכ"י מניחים חלק כדי לכתוב ט' אותיות. ובסוף שמע אין מניחין חלק. ואם מניחין הוא פחות מכדי לכתוב ט' אותיות. ופ' והיה אם שמע מתחילין באמצע שיטה עליונה ומניחין לפניה חלק כדי לכתוב ט' אותיות. ונמצא כי שלש פרשיות הן פתוחות בין להרמב"ם בין להרא"ש ופרשה האחרונה היא סתומה

לדעת הרמב"ם. ויש מכשירין בכולן פתוחות. ולכן נהגו בקצת מקומות אף פרשת והיה אם שמע בראש שיטה כשאר פרשיות:

ז ויש שעושין פ' והא"ש סתומה אליבא דכ"ע דהיינו שמניחים סוף פ' שמע חלק פחות מט' אותיות (יודי"ן) וכן בתחלת פ' והא"ש פחות מט' אותיות (יודי"ן) ובצירוף יהיו יחד שיעור ט' אותיות (יודי"ן) והוי סתומה לכ"ע בין להרמב"ם בין להרא"ש. וכן הוא מנהגנו והסכימו לזה גדולי הפוסקים ז"ל. ומ"מ אם באיזה מקום המנהג קבוע כאחת מדעות הראשונות שכתבנו אין לשנות בזה שום מנהג שלא להוציא לעז על הראשונות:

ח י"א דלכתחלה יכתוב של יד קודם לשל ראש משום דאקדמי' קרא. וי"א דשל ראש יכתוב קודם משום דקדושתו חמורה משל יד וכ"כ האר"י ז"ל בס' הכוונות שיכתוב של ראש ויתקנו לגמרי וישחרהו ואח"כ יכתוב של יד. אם אפשר יש ליזהר לכתוב כל הד' פרשיות של ראש וכן של יד רצופין ולא יפסיק ביניהן בשום דיבור כלל:

סימן כא

עשיית הבתים. ובו י"ד סעיפים:

א עור הבתים צריך ג"כ להיות מבהמה חיה ועוף הטהורים כמו הפרשיות. ורשאי לעשותן גם מקלף. רק שלכתחלה יש להשים את הקלף במי קליפת עצים (שנקרא בל"א לוה) שמעבדין בו העורות. וצריך שיהא מעובד לשמה היכא דאפשר. אבל בשעת הדחק יכול לעשות את הבתים גם מעור שאינו מעובד כלל או שהוא מעובד ואינו מעובד לשמה. ויכולין ג"כ לברך עליהן (ע' חקירה א' אות כ"ה):

ב כל הפסולים לכתוב סתו"מ משום שאינן בקשירה (כמ"ש בסי' א' סעי' ב') פסולי' לעשות את הבתים ולתפרן:

ג יעשה ארבעה בתים מעור אחד לשל ראש ובית אחד מעור א' לשל יד. וצריכין להיות דוקא מעור אחד ממש. ולא מהני בשנעשו מחתיכות תפורות יחד *) ויעשה כל הבתים של ראש בשוה שלא יהא אחד גדול מחברו:

ד חריץ שבין בית לבית בשל ראש צריך שיגיע עד התפר דהיינו עד התיתורא. ובדיעבד אם לא הגיע עד לשם כשרה ובלבד שיהיו עכ"פ ניכרים החריצים שיהיו ארבעה ראשיה ניכרים לכל:

ה מה שרגילים קצת סופרים שכשעושי' את הד' בתים ונותנים אותם בדפוס. חותכין מן העור בין בית לבית כדי שלא יהי' נכוץ ובולט ומדפים מקום החתך מבפנים כדי שיהיה נראה מבחוץ שלם יש לפסול (מרדכי) אבל מה שרגילים הכופרים שע"י שמותחים בדפוס

החריצים שבין בית לבית ע"י חוט ועי"ז ימשכו צדדי הבית יותר למטה מן אמצע הבית ולכן חותכים למטה צדדי הבית עד שיהיו שוים ונשארו הבתים מחוברים יחד. אפשר להם להתנצל דדוקא בצדדי הבית איכא קפידא דכיון דאין הדופן שלם לא מקרי בית דבית בלא דופן לא הוי בית. משא"כ למטה אפילו היה פתוח לגמרי היה שם בית עליו רק דבעינין שיהיו מעור אחד וכיון שבאמצע גם למטה נשארו מחוברים רק חותכים משני צדדים שפיר הו"ל עור אחד:

ו תפילין בין של ראש בין של יד הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעים בתפרם ובאלכסונן. דהיינו שיהי' ריבוען מכוון ארכו כרחבו כדי שיהי' להם אותו אלכסון שאמרו חז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונו בקירוב. וצריך לרבע גם מקום מושבן וגם הבתים. ועכשיו בעו"ה אין משגיחין כ"א על ראש הבתים שיהיו מרובעות ואין משגיחין על התפירות ועל התיתורא. ויזהרו מאוד להשגיח על זה (מחה"ש) כי כל שלשה דברים אלו דהיינו אורך ורוחב הבתים ואורך ורוחב התיתורא והתפירות המה הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעי' בריבוע מצומצם ואם לאו הרי הן פסולין. והמניחן לא לבד שהוא בטל ממצות תפילין עוד הוא מברך ברכות לבטלה. ע"כ צריך הסופר להשגיח על זה במאוד מאוד (וצריך ללמוד זאת מסופר מומחה ואומן יד) אבל על גובה הבתים אין להקפיד אם הם יותר או פחות מרחכן:

ז אורך ורוחב הבתים וגובהן אין להם שיעור. ומ"מ יש לחוש לדברי הגאונים שאומרים שלא לעשותן קטנים מרוחב שתי אצבעות עם התיתורא (פרמ"ג ומחה"ש) וכבר ידוע ומפורסם ?כ? התפילין הקטנים ביותר כמעט אי אפשר שיהיו הפרשיות כתובות כהלכתן:

ח שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני. דהיינו שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העור. אחת מימין ואחת משמאל. של ימין המניח של ג' ראשים ושל שמאל המניח של ארבעה ראשים. ואם הפך אינו נפסל. ובאיטר אזלינין בתר ימין ושמאל דעלמא (מג"א) לכתחלה יש לעשותן בקמטין של העור ואם עשאן בדפוס או שכתבן בדיו על הבית הלבן כשר:

ט חריץ של שי"ן דהיינו חודה למטה יגיע עד מקום התפר דהיינו עד התיתורא אך לא למטה כל כך עד שתתכסה מקצתה בתיתורא אלא גם קצה התחתון יהיה נראה על התיתורא. והיודין שבתוך השינ"ן צריכין שיגיעו עד למטה שיהיו מחוברין בגוף השינ"ן:

י תיתורא דתפילין בין של יד בין של ראש הלכה למשה מסיני. והיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר הנקרא תיתורא. יש שעושין אותה מן העור הבית בעצמו ויש שעושין אותה מעור אחד חזק. מטהורה ומעובד לשמה:

יא מעברתא דתפילין ג"כ בין בשל יד בין בשל ראש הלכה למשה מסיני. והיינו שעור התיתורא יהא ארוך מצד אחד ויעשה בו המעברתא. כיצד. יחתכנה משני צדדים שלא תהא אורכה כמו רוחב התיתורא כדי שיהא ניכר ריבוע התיתורא. ובאותה המעברתא עוברת הרצועה ועל שם כך נקראת מעברתא. (ונ"ל שלא לעשותה רחבה רק כרוחב הרצועה בצמצום מהטעם שכתבתי בס"ק ז'):

יב הבתים מצוה לעשותן שחורות ושישחירן לשמה. ובדיעבד אם לא השחירן או השחירן שלא לשמה או שהשחירן עכו"ם יש מכשירין. וי"א דבתים שחורים הלכה למשה מסיני כמו רצועות שחורות. ולכן אף בדיעבד פסול כמו ברצועות. וכן יש להחמיר (רוב הפוסקים וע' נוב"ק סי' א' שכן הוא בירושלמי):

יג בענין השחרת התפילין. הרוצה לצאת מידי כל הספיקות ישחיר אותן רק בצבע שחור שאין בו ממש כלל שיהיו שחורים רק בחזותא בעלמא. והמשחירן במין גלאנץ שאי אפשר לקלפו אעפ"י שיכולין להסירו מן העור בפירורין דקין מ"מ אין בידינו לפסול. אבל מה שחדשו קצת סופרים שמשחירין בטיחה שיכולין לקלפה בשלמות מכל הצדדים מן התפילין והיא כמו נייר שחור זהו פסול (כ"כ בס' חיי אדם וע"ש בנשמת אדם שהסכים עמו הגאון בעל בית מאיר):

יד וגם אם הטיחה היא בענין שאין יכולין לקלוף אותה. יזהרו מאוד הסופרים להשגיח שיהיו הבתים מרובעים בעצמן. לא כמו שעושין קצת סופרים בורים שאין משגיחין על ריבוע גוף הבתים רק שמרבעין אותם אח"כ בטיחה זו העבה. וזהו פיסול גמור. כי הבתים צריכין להיות מרובעין בעצמן ואינו מועיל מה שהטיח הזה מרבען. גם יזהרו שלא יהיה הטיח הזה עב יותר מעור הבית אלא יהיה דק ממנו. ואסור ליתן לתוך טיח זה עצם פיל שחוק. משום דבעינין מן המותר בפיך (נוב"ק סי' א'):

סימן כב

הנחת הפרשיות לתוך הבתים ותפירת הבתים. ובו ז' סעיפים:

א אעפ"י שכבר קרא כל פרשה ופרשה כמה פעמים (כמ"ש בסי' ט' סעי' י') בכל זאת כשהוא בא להניחם לתוך הבתים צריך לחזור ולקרותם בדקדוק גדול ובעיון היטב אם אין בהן איזה פסול. וגם לדקדק היטב להניח הפרשיות של ראש כסדרן. דהיינו קדש בבית

החיצון שהוא לצד שמאל של המניח ואחרי' והיה כי יבאך בבית שני שמע בשלישי והיה אם שמע ברביעי שהוא בית החיצון לצד ימין של המניח. שבאופן זה האדם העומד כנגד האיש שהתפילין עליו אם היה קורא את הפרשיות היה קורא אותן כסדר שהן כתובין בתורה קדש והכ"י שמע והא"ש. ואם שינה פסול (ודיני תפילין דר"ת יבוארו אי"ה בסי' כ"ו) ובאיטר אזלי' ג"כ רק בתר ימין ושמאל דעלמא:

ב יגלול כל פרשה מסופה לתחלתה וכורכה בקלף קטן. להרמב"ם גם כריכה זו (במטלית או בקלף) הלכה למשה מסיני היא ולשאר פוסקים אינה הלמ"מ ולכן אם לא כרכן כשר בדיעבד אם אין לו תפילין אחרים (ב"ח לדעת הטור) ולכולא עלמא הלכה למשה מסיני היא שיכרוך עליו שער מבהמה או חיה הטהורים. ונוהגין לכרוך שער על הפרשה ואהב כורכין עלי' קלף כשר וחוזרין וכורכין עלי' שער. ונהגו שיהא שער זה של זנב עגל כדי לכפר על עון עגל (שימושא רבה) ואם לא מצא של עגל כורך בשל פרה או של שור. ורוחץ תחלה היטב את השער שיהא נקי. קצת שער זה צריך שיראה חוץ לבתים. וטוב שיצא אצל פ' והיה אם שמע בצד הפונה לפרשת קדש. ויהא פחות מכשעורה:

ג יתן כל פרשה בבית שלה שתהא עומדת זקופה בביתה. ויהיה הגליון העליון דהיינו השורה העליונה למעלה לצד גג הבית והגליון התחתון לצד פה הבתים. והתחלת הפרשה לצד ימין הקורא (דהיינו אדם העומד כנגד האיש שהתפילין עליו) שאם בא לפתחן ולקראן יהיו לפניו כהלכתן:

ד הלכה למשה מסיני שיהיו התפילין נתפרין בגידי בהמה וחיה הטהורים כמו שנתפרין יריעות הס"ת. וכמו שנתבאר בסי' י"ז סעי' א' כ' ע"ש:

ה כבר כתבנו (בסי' כ"א ס"ה) שהלכה למשה מסיני היא שיהיו התפירות מרובעות בריבוע מצומצם. וצריכין להשגיח על זה במאוד מאוד. אם התיתורא היא מעור אחר לא מעור הבית צריכין ליזהר בתפירות שיתפור גם את הקצוות מעור הבית עם התיתורא לא את התיתורא לבדה. ויש מניחין עוד חתיכת עור מרובעת כמדת התיתורא ממש בין הכפלים כדי שתהא התיתורא יותר עבה וחזקה וגם העור הזה תופרין עם התיתורא וקצוות הבית (לבוש):

ו יתפור בכל צד שלש תפירות שיהיו כולן שנים עשר (כנגד שבטי ישראל) ואם פיחת ועשה עשר תפירות כשר וכן אם הוסיף ועשה י"ד תפירות ג"כ כשר. ולפי שיש אומרים שבכל תפילה של ראש (אעפ"י שנכתבו הפרשיות בד' קלפים) צריכין ליתן חוט או משיחה בין בית לבית. לכן נוהגין שבשל ראש מעבירין חוט התפירה בין כל בית ובית:

ז יש מי שאומר שי"ב תפירות אלו יהיו כולן בחוט אחד. ואם נפסק י"א היכול לקשרו (ט"ז) וי"א דכשנפסק החוט לא מהני קשירה כי אז נראה שהחוט הוא קלוש אבל כשהחוט הוא קצר יכולין לקשור בו חוט אחר לגמור את התפירות (ב"ח) ואם אין לו גידין אחרים יש לסמוך על הסברא הראשונה לקשור חוט שנפסק (פרמ"ג):

סימן כג

דיני הרצועות ובו ה' סעיפים:

א עור הרצועות צריך ג"כ שיהי' מעור בהמה וחיה ועוף הטהורים. וטוב שיהיו מעור העגל (הר"א מזונשהיים כטעם השער שבסי' הקודם) וצריכין שיהיו מעובדין לשמה. ואם נתעבדו שלא לשמה פסולין. ולא מהני מה שמשחירין אותן לשמה. וכשרות בין מעור בין מקלף:

ב הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות מבחוץ. וצריכין לדקדק בזה מאוד שיהיו תמיד שחורות בתכלית השחרות. ואם הוכהו משחרותן יחזיר וישחירן כראוי. ונ"ל דיש לדקדק להשחיר גם החודים דהיינו מקום החתך. אם נמשחו הרצועות בשמן דג טמא שנקרא פישטראהן אין בזה קפידא משום דהך משיחה אינה גורמת עיקר השיחור. ועיקר צבע השיחור נעשה מדבר הטהור. והמשיחה היא רק להצליל הצבע לחזותא ולרכך את העור ליפותו ואין קפידא בזה אם הוא מדבר טמא (נוב"ת סי' ג' ד') ומ"מ נראה דלכתחל' יש לדקדק ליקח שומן כשר (כמש"ל בסי' י"ז ס"ד לענין המטליתים שאחורי התפר. וע"ל סי' ג' ס"ג):

ג צריך שישחירן ישראל גדול בן דעת לשמה. ואם השחירן שלא לשמן או שהשחירן עכו"ם פסולין אפי' בדיעבד. ואפי' אם חזר ישראל והשחירן לשמן לא מהני (דג"מ) ואם אין לו רצועות אחרות ישחיר הצד השני לשמה (פמ"ג) אבל לכתחלה צריכין להיות ונויהן לבר. דהיינו שחור וחלק למצוה מן המובחר (ואם השחירן אשה או קטן וגדול עומד ע"ג ע' חקירה י"ח):

ד שיעור רוחב הרצועות בין של ראש בין של יד לא פחות מאורך שעורה (כ"כ הפוסקים ובספר מלא"ש הביא שכן הוא בתנחומא ס"פ בא) ושיעור ארכן. בשל ראש י"א שלצד ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה. וי"א דשניהן עד הטבור או למעלה ממנו מעט. וי"א של ימין עד המילה ושל שמאל עד הטבור (טור ולבוש) ושל יד לכתחלה כדי שיהדקה על הזרוע ויעשה בה ז' כריכות וימתחה עד האצבע האמצעי ויכרוך ממנה על האצבע שלש כריכות ויקשור. ובדיעבד אפי' אין בה כדי לעשות את ז' הכריכות אלא להדקה על הזרוע

ולמתחה עד האצבע ולעשות שם ג' כריכו' ויקשור ג"כ סגי. ואם עשאן ארוכות יותר בין של ראש בין של יד שפיר דמי:

ה קשר של תפילין הלכה למשה מסיני. דהיינו בשל ראש יהי' הקשר כמין דל"ת. ויש שעושין אותו מרובע ואינו נכון אלא יעשוהו כמין דל"ת ממש. ואי אפשר ללמדו בכתב אלא בראיית העין. ובשל יד עושין כמין יו"ד להשלים אותיות שדי עם השי"ן שבשל ראש. ולא יעשה הקשרים עד לאחר שעשה את השי"ן בבית של ראש ואח"כ יעשה את הדל"ת ואח"כ את היו"ד כסדר אותיות השם. ויש לעשות את הקשרים לשמה ולא ע"י אשה ולא ע"י קטן (פרמ"ג ועיין חקירה י"ח):

סימן כד

דיני בדיקת התפילין ואם נתקלקלו התפילין או הרבועות. ובו ו' סעיפים:

א תפילין שהוחזקו ככשרות מן הדין כל זמן שחיפוין שלם הרי הן כחזקתן ואינן צריכין בדיקה. ואין חוששין שמא נמחק בתוכן אות או שמא נקבו. ומ"מ נכון לבדקן מפני שמתקלקלין לפעמים מן הזיעה. ואם אינו מניח אותן אלא לפרקים צריכין בדיקה שני פעמים בכל שבע שנים. כי יש לחוש שמא נתעפשו. וכן אם נקרע החיפוי צריכין בדיקה. וכן אם נשרו במים. ומ"מ אם אין לו מי שיודע לבדקם ולחזור לתפרן יניחן כך בלא בדיקה שלא יתבטל ממצות תפילין:

ב אם נקרעו קצת הכתים מבחוץ בין בשל ראש בין בשל יד (תשו' פ"י א"ח סי' י') פסול אבל אם מבחוץ הבתים שלמים רק שנקרעו בשל ראש מחיצות הפנימיות אם נקרעו כך שני בתים זה אצל זה פסול. אבל אם אינם זה אצל זה כגון ראשון ושלישי כיון שבית אחד שלם ביניהם כשר:

ג אם נתקלקל ריבוען פסולין עד שיתקנם. וצריכין להשגיח על זה במאוד מאוד:

ד אם נפסקו שתי תפירות זו אצל זו או שנפסקו שלש תפירות אפילו זו שלא כנגד זו הרי אלו פסולים מספק. וכל זמן שאי אפשר לו לתקנן וגם אין לו אחרים יניחן בלא ברכה:

ה אם נקרעו הפרשיות הדין כמו בס"ת שנתבאר בסי' י"ח (ד"מ רס"י ל"ב):

ו אם נפסקה רצועה למעלה מן השיעורין שנזכרו בסי' כ"ג ס"ד לא מהני לה לא קשירה ולא תפירה. אבל למטה מן השיעורין האלו מהני להו קשירה או תפירה. וי"א כי רק כמה שמקיף את הראש ואת הזרוע לא מהני קשירה או תפירה אבל למטה מהני וי"א עוד דגם במה שמקיף את הראש ואת הזרוע קשירה היא דלא מהני אבל תפירה מהני והיא שתהא התפירה לצד פנים ולא לצד חוץ. ובשעת הדחק יש לסמוך גם על המקילים האלו

שלא יתבטל ממצות תפילין. אבל לענין ברכה גם על הכשרים לפי הדעה האמצעית אין לברך עליהם. וגם יש להחמיר שלא לקשרן אלא לתפרן. והיכא דאפשר יש לתפרן דוקא בגידין. ואם נפסקה רצועה ברחבה ונשאר ברחבה פחות מכשעורה י"ל דרשאי לתפור בכל מקום וצ"ע גם בזה (פרמ"ג) (וע"ל סי' כ"ה סעיף ה' דאסור להפוך הקצוות של הרצועות):

סימן כה

שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. ובו ז' סעיפים:

א קלף המעובד לשם קדושה אסור לשנותו לדבר חול (דהזמנה לגוף הקדושה מילתא היא לענין זה שלא לשנותו לחול) אלא א"כ התנה עליו בתחלת העיבוד. ואם כבר התחיל לכתוב עליו שוב אסור לשנותו אעפ"י שהתנה עליו. וגט הוי דבר חול:

ב כבר מבואר בסי' ב' סעיף ד' איך לעבד את הקלף שיוכשר בין לס"ת בין לתפילין בין למזוזות. ואם התחיל לכתוב ס"ת ונפסלה היריעה אסור לכתוב על הנותר תפילין או מזוזה מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה וכיון שכבר התחיל לכתוב עליו הו"ל כאזמני' וצר בי' (דלקמן סעי' ו') (ע' נוב"ת סי' קע"ד ועמ"ש אי"ה בחקירה א' אות י"ט):

ג ספר תורה או תפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה. ואין כותבין על גליוני ס"ת לא תפילין ולא מזוזה. וכן אסור לקחת הגליונות לתקן בהן ס"ת אחר. ואפי' לתקן הס"ת עצמו בגליונותיו אסור. אלא אם אי אפשר לתקנו בענין אחר. אז מותר לתקנו בגליונותיו של עצמו (ע' בחתם סופר סי' רע"ט):

ד אסור לשנות תפילין של ראש לעשותה של יד אפילו אין לו תפילין של יד ויש לו שתי תש"ר. ואפי' ליקח רצועה מהן וליתנה בשל יד אסור משום דשל ראש קדושתו חמורה מפני שרובו של שם שדי בשל ראש. אבל משל יד לשל ראש מותר לשנות. שיעשה לו ד' בתים בתוכו. ואם היו חדשים שעדיין לא הניחם מותר לשנות אפילו משל ראש לשל יד. דהזמנה לאו מילתא היא וטולה עליהם מכסה עור אחד שיהיו נראים כבית אחד:

ה אם נפסקה רצועה של יד סמוך אל הקשר אסור להפוך ראש האחר למעלה ולעשות שם את הקשר והחתיכה שהי' בו הקשר יקשור למטה. משום שמורידו מקדושתו דמתחלה היה בו הקשר והיו"ד ועתה יעשה בו כריכות (מג"א וע' מחה"ש) ואם אין הרצועה ארוכה כ"כ אזי לא יעשה כ"כ כריכות סביב הזרוע. ואף אם ישליך חתיכת הרצועה שנפסקה וישאר לו די רצועה. נכון ג"כ שלא להפכה אלא לעשות את הקשר במקום שהיתה בתחלה קרובה אל הקשר (פרמ"ג):

ו סודר דאזמני' למיצר בי' תפילין לעולם וצר בי' תפילין חדא זימנא אסור למיצר בי' זוזי. אזמני' ולא צר בי' או צר בי' לפי שעה ולא אזמני' להיו' שם לעולם שרי למיצר בי' זוזי. ואם עשה כיס לשם תפילין אפי' צר כי' על דעת לפנותו אסור. וה"ה אם הי' כיס והוסיף בו איזה דבר לשם תפילין וצר בי' על דעת לפנותו אסור (ע' מג"א ועמ"ש בחקירה א' אות ל"א) ואם התנה עליו מתחלה בכל ענין שרי:

ז עור המעובד לשם רצועות ואפילו נחתך לרצועו' מותר לשנותן לחול (ע' חקירה א' אות מ"א):

סימן כו

דיני תפילין הרבינו תם. ובו ה"ס:

א כבר מבואר בסי' כ"ב סעיף א' סדר הנחת הפרשיות בשל ראש. קדש. והיה כי יבאך. שמע. והיה אם שמע. וכן בשל יד כך הן מסודרו'. וזו היא שיטת רש"י והרמב"ם וכן הוא מנהג העולם. אבל רבינו תם יש לו שיטה אחרת. דהיינו קדש משמאל המניח. ואחרי' והיה כי יבאך. ואחרי' בבית הג' והי' אם שמע. ובבית הד' שהוא החיצון מצד הימין שמע. וכן בשל יד מסודרות כך. קדש. והכ"י והא"ש. שמע:

ב ואף שמנהג העולם כרש"י והרמב"ם. מ"מ ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שתיהן. ויכוין בהנחתן שבאותן שהן כהלכה יוצא ידי חובתו והאחרות הן כרצועות בעלמא. כי מקום יש בראש להניח שתי תפילין וכן בזרוע. ובלבד שלא יהיו רחבות עם המעברתא והתיתורא יותר משתי אצבעות כי אין מקום בראש כ"א שיעור ארבע אצבעות (מחה"ש) ואם אינו יודע לכוין את המקום ולהניח שתיהן יחד נוהגין שמניחין של רש"י ומברכין עליהן ומתפללין בהן ואחר התפלה מניחין של ר"ת בלא ברכות וקורין בהן פרשות שמע. והיה אם שמע (אבל פ' ויאמר אינו צריך לקרות בהן. עטז"ק):

ג גם לר"ת צריכין לכתבן כסדר שהן כתובות בתורה. לכן בשל יד שהן בקלף אחד יניח חלק כשיעור פ' והיה אם שמע ויכתוב מתחלה שמע ואהב והא"ש. וצריך להניח בסוף פ' והא"ש. חלק כשיעור ט' אותיות כדי שפרשת שמע שאחריה תהא פתוחה כמו שהיא פתוחה בתורה. ופרשת והיה אם שמע שאנו נוהגין בתפילין של רש"י לעשותה בסתומה חלוקה כמ"ש בסי' כ' סעיף ז' גם בתפילין דר"ת יעשו כן דהיינו שיניחו בסוף פ' והיה כי יבאך שיעור פחות מט' אותיות (יודי"ן) וכן בתחלת והא"ש ובצירוף יהי' כשיעור ט' אותיות (יודי"ן):

ד לא יניח שתי הזוגות בכיס אחד כי האחת מהן חול ואסור להניחן בכיס של תפילין אלא יעשה שני כיסים וסימן לכל כיס שלא להחליפן וכל שכן שאין להחליף את הרצועו' והבתים והפרשיות (הרמ"ע) ואל יעשה סימנים של אותיות בגופי התפילין להכיר בין של רש"י לשל ר"ת אלא ימציאו להם סמניות אחרות שיהי' בהן טביעת עין וסימנים מובהקים בגדלן ובקטנן של בתים או ברצועותיהן וכיוצא לא זולת (שם סי' ל"ח):

ה אם נמצאה רצועה ואין יודעין אם היא של רש"י או של ר"ת. במדינות אלו שרוב העולם מניחין רק תפילין דרש"י תולין שזו הרצועה משל רש"י ואסורה בשל ר"ת:

סימן כז

דיני כתיבת המזוזה. ובו ח"ס:

א כיצד כותבין המזוזה. כותבין שתי פרשיות שמע והיה אם שמע על דף אחד ביריעה אחת . ומניח לה ריוח מלמעלה כמו הצי ציפורן וכן מלמטה כחצי ציפורן. ובתחלתה ישייר כדי לגול אותה אחר שתכרך. ובסופה אין צריכין להניח כלל רק כדי הקפת גויל לאותיו' (ש"ך):

ב צריך לכתבה בדף אחד ואם כתבה בב' או בג' דפין כשרה. כתבה בשני עורות אעפ"י שתפרן יחד פסולה. וכבר נתבאר בסי' ט' שצריכין לכתבה כסדרן:

ג הריוח שבין פרשת שמע לפ' והא"ש מצוה לעשותו פ' סתומה. וכיון שנהגו להתחיל שיטה ז' בוהיה אם שמע אינו יכול לעשותו סתומה אליבא דכ"ע רק לדעת הרמב"ם:

ד צריכה עיבוד לשמה. ודעת רוב הפוסקים דאם כתבה בעור שאינו מעובד לשמה אפילו דיעבד פסולה. ומיהו בשעת הדחק שאם ימתין לעור מעובד לשמה תבטל המצוה יכתבנה על עור שאינו מעובד לשמה ויקבענה בלא ברכה וישתדל למצוא אחרת כשרה:

ה נהגו לעשותה כ"ב שיטין. על הארץ יכתוב בראש השיטה האחרונה ולא יכתוב בה יותר:

ו כותב כל שטותיה שוות שלא תהא אחת ארוכ' מחברתה. ואם האריך בשיטה אחת יותר מבאותה שלפניה ובאותה שתחתי' קיצר יותר מבאותה שלפני פניה כשרה. ובלבד שלא יעשנה כקובה פי' אהל שהוא צר למעלה ורחב למטה כזה % או כזנב רחב למעלה וקצר למטה כזה % או כעיגול ואפי' אם עשאה רק מצד אחד כקובה או כזנב פסולה:

ז מבפנים אסור להוסיף בה מאומה. אבל מבחוץ כותבים השם שדי כנגד הריוח שבין הפרשיות. ובקנה שמשימין אותה בו עושין שם נקב נגד השם שיהיה נראה מבחוץ. עוד נוהגין לכתוב מבחוץ כנגד ה' אלהינו ה' כוז"ו במוכס"ז כוז"ו שהן האותיות הסמוכות

להן באלפא ביתא. ויהפוך אלה האותיות מכתיבת המזוזה כדי שיגיע כל אות נגד האות שהוא מתחלף בו:

ח מזוזת היחיד נבדקת שתי פעמים בשבע שנים ושל רבים (שאין להטריח עליהם) נבדקת שתי פעמים ביובל (ע' רא"ש סוף ה' תפילין):

סימן כח

דיני כתיבת מגילת אסתר ותפירתה ובו י' סעיפים:

א אין כותבין את המגילה אלא בדיו על הגויל או על הקלף. וצריכה שירטוט לכל השורות כמו ס"ת. ואין העור שלה צריך עיבוד לשמה וי"א שצריך עיבוד לשמה ויש להחמיר (מג"א):

ב וכן לענין צורות האותיות והקפת גויל וחק תוכות דינה כמו ס"ת. ונהגו גם לתייגה כמו ס"ת. גם צריכין לדקדק בה בחסרות ויתרות (מיהו בדיעבד אין לפסול משום חסרות ויתרות דאפי'השמיט בה הסופר באמצעה תיבות וקראן הקורא על פה יצא. אם נמצא בתיבת ליהודים ה"א יתרה אחר הוא"ו עיין בסי' י"ב סק"ב) וצריכין לעשות שיטותי' שוות. גם צריכין לכתבה מן הכתב ולהוציא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה כמו בס"ת:

ג צריכין להניח בתחלה קלף חלק שיעור כדי להקיפה. ונוהגין שלא לעשות לה עמוד כלל לא בתחלה ולא בסופה:

ד עושין כל פרשיותיה סתומות ואם עשאן פתוחות פסולה ויש מכשירין:

ה עשרת בני המן מנהג מדינותינו לכתבם בדף מיוחד דהיינו בתחלת הדף איש בתחלת השיטה ואת בסוף השיטה וחלק באמצע. ואח"כ פרשנדתא מצד זה ואת מצד השני. וכן כולם. ובסוף הדף ויזתא מצד זה עשרת מצד השני. וצריכין להאריך בוי"ו דויזתא ויהי' ראשה כפוף קצת בזקיפה באלכסון למעלה כזה % (ט"ז ופרמ"ג) (וי"א דיאריך בקריאתה):

ו מה שנוהגין הסופרים לכתוב עשרת בני המן באותיות גדולות אינו מעיקר הדין שהרי לא נמנו במסורה בין האלפ"א בית"א גדולים. אך הסופרים נהגו כן לפי שעל הרוב כותבין את המגילות על דפין ארוכין ועשרת בני המן אינן אלא י"א שיטין וצריכין למלאות בהן את כל הדף וישאר חלק הרבה לבסוף או ריוח גדול מאוד בין שיטה לשיטה לכן כותבין אותיות גדולות למלאות את הדף. ואעפ"י שבדף אחר אין לעשות אותיות גדולות או קטנות כשאינו מקובל מבעלי המסורה לעשותן שאני הכא כיון שעשרת בני המן כתובי' בדף מיוחד בפני עצמן אין להקפיד אף שהדפין האחרים כתובים בכתיבה דקה ודף זה בכתיבה גסה. ומ"מ אם אין יריעות המגיל' ארוכות ולא יושחת תואר העמוד כשיכתוב

בכתיבה בינונית קרוב לכתב של שאר הדפין מוטב לכתוב כתיבה בינונית (שערי אפרים שער ו' סעי' נ"ה):

ז ומה שנוהגין מקצת סופרים שבמקום שהשם הקדוש מרומז בראשי תיבות או בסופי תיבות עושים את האותיות ההן גדולות. יש למנוע מלעשות כן לכתחלה. ומ"מ אין לפסול את הכתובות כן וקורין בהן אפי' לכתחלה (שם):

ח מגילה שהיא נקודה או שכתובים בה הטעמים וכן אם כתב בה בדף הראשון הברכות ופיוטים אינה נפסלת בכך. אבל לכתחלה אין מנקדין אותה ואין כותבין בה ברכותיה (לבוש) ואם הש"ץ אינו בקי בנגינה ואין שם מי שיודע להקרות לו מותרין לכתוב הטעמים במגילה או יקרא בלא טעמים (מג"א):

ט מגילה שכתבה בשמאל או שכתבה אשה או קטן יש פוסלין ויש מכשירין:

י תופרין את היריעות יחד בגידין כמו ס"ת ומניחין קצת שיור בראש היריעות ובסופן כמו בס"ת. ואם אין לו גידין כדי לתפור כולה אם הטיל בה ג' חוטי גידין כשרה ובלבד שיהיו משולשות. ומפני שיש בזה פירושים שונים צריך לצאת ידי כולם. ויעשה ג' תפירות בראשה וג' בסופה וג' אמצעיתה ותפירה אחת בחלק הרביעי מצד זה ותפירה אחת בחלק הרביעי שמצד האחר. והשאר יתפור בחוטי פשתן: